

HALIS ISTVÁN

1855-1927.

Helytörténész és várospolitikus
Nagykanizsán

Témavezető: Zeidler Miklós

Készítette: Illés Mária Zsuzsanna
ELTE BTK
Történelem Kiegészítő Szak
Esti Tagozat
2001.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1.
I. HALIS ISTVÁN CSALÁDJA	
1. A család anyagi helyzete, bemutatása	2.
2. Életrajz	2.
3. Hagyaték	5.
II. HALIS ISTVÁN, A HELYTÖRTÉNÉSZ	
1. Könyvismertetések, kritikák	8.
1.1. Színes Mozaik	8.
1.2. Hajnal van!	10.
1.3. Az ősmagyarok nyomai	11.
1.4. Zalai Krónika	12.
1.5. Krónika a Babócsay-családról	16.
2. A Zalai Közlönyben megjelent írásai	17.
III. HALIS ISTVÁN, A VÁROSPOLITIKUS	
1. A város szolgálatában	19.
2. Az árvaszéki ülnök	23.
3. A polgármester helyettes	24.
4. Halis István, a nagykanizsai Munka szabadkőműves-páholy tagja	30.
4.1. A nagykanizsai Munka szabadkőműves-páholy megalakulása	31.
4.2. A Munka páholy tagsági összetétele	33.
4.3. A páholymunka	36.

4.4. A páholy feloszlata	39.
IV. HALIS ISTVÁN, A MÚZEUM ÉS KÖNYVTÁRALAPÍTÓ	40.
V. ÍRÁSOK HALIS ISTVÁN RÓL	44.
VI. ÉRTÉKELÉS	48.
VII. MELLÉKLET	
1. Halis István műveinek jegyzéke	53.
2. Halis István publikációi a Zalai Közlönyben	54.
3. Felhasznált irodalom	55.
3.1. Források	55.
4. Halis István könyvei és írásai a Zalai Közlönyben	55.
4.1. Halis István családja	55.
5. Könyvek Kanizsa történetéről	56.
6. Írások a Zalai Közlönyben Halis Istvánról	56.
7. Műveit forrásként felhasználók	58.

BEVEZETÉS

Dolgozatomban Halis István (1855-1927) jogász, helytörténeti és várospolitikusi munkásságát szeretném bemutatni.

Munkámhoz a rendelkezésre álló források: Halis István művei, publikációi, kortársak írásai a szerzőről és műveinek kritikái, egyházi és iskolai anyakönyvek, jegyzőkönyvek, térképek, az írásait felhasználó kutatók művei, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár kiadványai (2000-2001): meghívók, jubileumi újság, valamint az oldalági leszármazottak feljegyzései, szóbeli emlékei.

Az oldalági leszármazottak közül kettő él, kik gyermekként még ismerhették dédunokabátyjukat, Halis Istvánt: Steinhardt Lászlóné (sz. Gerócs Ilona 1916.) és Dárdai Zsigmondné (sz. Metz Erzsébet 1921.), kik Halis Katalin, illetve Halis Teréz dédunokái. Visszaemlékezéseikkel nagyban segítették munkámat.

Ez ideig a még nem publikált életrajzi adatokat, Halis István kéziratos feljegyzéseit a család „levéltárosától”, Steinhardt Lászlótól kaptam meg. Így is a rendelkezésemre álló források nagyon szűkösek, a városi iratok zöme megsemmisült, több esemény már csak Halis István műveiből rekonstruálható.

A fentiek felhasználásával és elemzésével szeretném bemutatni Halis István személyiségét és rendkívül szerteágazó munkásságát. Mivel ennek csak egy szeletét tudtam bemutatni, a témán való további kutatást szükségesnek tartom.

I. HALIS ISTVÁN CSALÁDJA

1. A család anyagi helyzete, bemutatása

A család a tehetősebb, gazdagabb városi földműves és iparos réteghez tartozott. Szüleinek jelentős szőlőbirtoka is volt. Az emléktáblával megjelölt ma is látható szülőháza¹ egyik melléképületében működött az úgynevezett „pinteskocsmá”, ahol időszakosan vendéglőt is működtettek.

A család több tagja végezte el a gimnáziumot, tanult mesterséget, így teremtve meg a polgári lét anyagi alapjait (földműves, szűcs, takács, stb., a továbbtanulókból tisztviselő, tanító, pap lett). Családjának tagjai szabad szellemű, városukat szerető polgárok, jó hazafiak. Az 1848-as szabadságharcban édesapja nemzetőrtizedes, papnövendék nagybátyja pedig honvéddnek állt.

2. Életrajz

Halis István 1855. augusztus 21²-én született Nagykanizsán. Apja Halis Ferenc (földműves), anyja Andri Júlianna (háztartásbeli). A szülők kilencedik gyermeke. Születése előtt családja leányáldásban bővelkedett, legidősebb nővére és közte tizenkilenc év korkülönbség volt, így édesanyja mellett nővérei is nagy szeretettel vették körül.

Iskolai tanulmányait a nagykanizsai római katolikus Elemi Főtanodában kezdte. Az elemiben elért eredményét a következő záradék igazolja: „A helybeli kath. el. főtanoda 4-ik osztályából jött kitűnő bizonylattal.” KA. Igazgató.³ Tanulmányait a nagykanizsai római katolikus – 5 osztályú Gimnázium – első osztályában folytatta az 1867-68. tanévben. Itt az első hat osztályt végezte el.

Érdekes képet mutat gimnáziumi tanulmányi előmenetele: magaviselete az

¹ Nagykanizsa, Petőfi u. 39.

² Eltérő bejegyzés található: a Születési Anyakönyvben 1855. augusztus 21., az iskolai bizonyítványokban 1855. augusztus 20.

első és második évben dicséretes, de negyedik és ötödik évben rontott, mert a „törvényes” és a jó között ingadozott, hatodikban ismét jó lett. Figyelme feszült. A többi tárgyból kitűnő, az un. készségi tárgyakból (ének és testnevelés) gyenge. Az írásbeli dolgozatainak külalakja „csinos”, tiszta. Általános tanulmányi eredménye első osztályban kitűnő, és a hetvenöt beiratkozott elsős között a harmadik helyen áll. Második év végén jeles, ám (kamaszkorba érve) a harmadik és negyedik osztályban bár rontott, mégis a tanulmányi eredménye elsőrendű maradt. Ennek ellenére minden tanévben a fizető tanulók közé tartozott.

A gimnázium harmadik osztályától – a latin mellett – német, majd ötödiktől görög nyelvet is kellett tanulnia. Furcsa módszerrel szorították rá a diákokat arra, hogy a tanórán kívül is használják az idegen nyelvet.⁴ Ezért szigorúság uralkodott, büntetést (virgácsolást = vesszőzést) vont maga után: a kártyázás, verekedés, lármázás, indokolatlan elkésés, templomba járás elmulasztása, pipálás, csúszkálás, szabadba való fürdőzés, kocsmába járás. A diákok előmenetelét az első félévben csak felolvasták, a második félévben pedig írásban közölték. Később a tanulók költségén nyomtatásban kiadták. Amikor Halis István a Zalai Krónika füzeteit szerkesztette, azokban régi iskolai értesítőket is közreadott.⁵

A hetedik osztályba Pécsre a ciszterekhez iratkozott be. Ennek okáról megfelelő indokot nem találtam. Az iskolaváltoztatásra fegyelmezetlenség nem adhatott okot. A gimnázium tantestületi jegyzőkönyveit átvizsgálva megállapítottam, hogy fegyelmi eljárás nem indult ellene. Feltételezhető, hogy kispapnak szánták. A család úgy emlékezik vissza, hogy kispap is volt. E feltételezést a következők támasztják alá: 1873/74-ben az anyakönyvbe a „tanodát

³ Könyv Alajos igazgató, Az első osztály névjegyzéke, 1868. július 31.

⁴ Aki magyarul beszélt a latin helyett, szignumot kapott. Ez egy kis réz tárgy (értéktelen rézpénz), melyet a diák a zsebében könnyen el tudott helyezni, így társai nem is gondolhatták, hogy nála van. Másnap reggel - akinél a szignumot megtalálták -, büntetést kapott, megvesszőzték, és addig maradt nála, amíg tovább nem tudta adni. Így a szignum birtokosa provokálta társait, hogy minél előbb megszabaduljon a büntetéstől. Halis István: Színes Mozaik, Nagykanizsa, 1915-17. 201. p.

változtatott” záradék került. 1874/75-ben érettségizett, majd 1875/76-ban szeminarista. A papi pályára való készüléséhez az is hozzájárulhatott, hogy apai nagybácsija fényes egyházi karriert futott be. A Halisok hazafias öntudatára álljon itt a következő példa. A nagybácsi végrendeletében jelentős vagyont hagyományozott családtagjaira is (emeletes ház Pécsen, jelentős pénzösszeg, vagyon, stb.). A végrendelete mégis megemlékezik többek között arról, hogy ’egy igaz aranyat hagyományozok István öcsémre’. Ez a pénzérme V. Ferdinándnak a szabadságharc idején kiadott 1848-as verdejegy nélkül kiadott magyar nyelvű dukátja volt.⁶ Szeminarista voltát igazolja az is, hogy a Krónikában olyan adatokat is közöl, amit csak belülről lehetett megismerni.⁷

Hogy mégsem lett pap, azzal magyarázta: mert nagyobb szüksége van a népnek olyan emberre, ki ezen bajában segítségére lesz, mint az én prédikációimra.⁸

1876-ban Budapesten a Magyar Királyi Tudomány – Egyetem Jogi Karára iktatták be a nyári szakra, hol a diplomáját 1880-ban szerezte meg.⁹

Tanulmányai befejezése után Halis István mindvégig Nagykanizsa szolgálatában állt. Különböző városi tisztségeket töltött be. 1896-tól árvaszéki ülnök, majd hosszú ideig városi tanácsos, polgármester-helyettes. 1913-tól a város könyvtárosa és a létrehozandó múzeum vezetője. A város történetének lelkes kutatójaként régi okiratok gyűjtésével és régészettel is foglalkozott.

Írói tevékenysége rendkívül sokrétű: népszerűek történeti munkái, elbeszélései, színművei, romantikus regényei. Leginkább maradandóak a város történetével foglalkozó tanulmányai, könyvei, újságcikkei.

⁵ Iskolai értesítők, I.n. Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. 148-195. p.

⁶ Steinhardt László feljegyzései nagyapjának visszaemlékezéseiből.

⁷ Halis István: Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. III. 210. p. (Csoknay Gyulának szép jövőre van kilátása)

⁸ Uo. 6.

⁹ Magyar Királyi Tudomány – Egyetem, Almanach, Budapest, 1881. Jog- és Államtudományi Kar, 63. p.

3. Hagyaték

Halis István nem gyűjtött vagyont, halálakor a család emlékezete szerint örökölhető ingatlannal nem rendelkezett. Megjegyzem, hogy 1906-ban a tanácsosi fizetése évi 2900 aranykorona volt, 480 korona lakáspénzzel kiegészítve. Csupán a polgármesternek, a főjegyzőnek és az árvaszéki ülnöknek volt jelentős fizetése. Ekkor Halis István polgármester helyettes volt. Összevetve a tisztviselői fizetésekkel, mely 1300-1700 korona volt (évente), érhető, hogy az 1900-as évek elején az állami és városi tisztviselők országszerte mozgalmat indítottak - aláírások gyűjtésével - fizetésemelésért. A városi szolgálatba lépéstől kezdve különböző bérelt lakásokban élt, leghosszabb ideig a ma is álló Hunyadi út 23. számú, kétrészes lakóház északi szárnyát bérelte.

Az élete folyamán örökölt ingatlanok azon részéről, melyet valamelyik családtagja használt, rendszeresen lemondott. Az értékesítésekből származó pénzét, s saját jövedelmét kutatásaira fordította. Nőtlen ember lévén minden szabadidejét utazásra és írásra szentelte. Minden művét a saját költségén adott ki. Leírja, hogy a világháború alatt nem tudta a Zala Krónika köteteit folyamatosan kiadni, mert nem volt anyagi lehetősége rá.

Környezetét, családtagjait a tanulásra ösztönözte,¹⁰ leánytestvérei gyermekeinek taníttatásához anyagilag is hozzájárult.

A lakásban megfordult rokonok emlékezetében csak a sok könyv látása maradt meg, egyéb dolgokra nem emlékeznek. A hagyaték a bútorzatból, ruhaneműből, könyvekből, kéziratokból, festményekből és készpénzből állhattak.

Halis István 1927. február 23-án történt elhunytja után ingóságait feltehetően közjegyző jelenlétében osztották el. Hagyatéki leltár nincs a család birtokában, s ez ideig a közjegyzői iratok között sem találtam erre vonatkozó adatot. Egyesek úgy emlékeznek, hogy hivatalos hagyatéki tárgyalás alapján

történt az ingóságok elosztása. Mégis az oldalági leszármazottak mindegyike úgy emlékezik, hogy a legértékesebb festmények, könyvek Halis Rozália leszármazottainak a kezére kerültek. A hagyaték ezen része 1945-ben, illetve az 1951-es hortobágyi kitelepítéskor eltűnt (elveszett, megsemmisült). Ez a rokoni ág Magyarországon kihalt, egy már az Amerika Egyesült Államokban született utódról tud csak a család, így a hagyatékról érdemi felvilágosítás már nem szerezhető.

A hagyatékban lévő Halis könyvekből minden örökösnek jutott. Ezek a következők: Millenniumi Évkönyv, Színes Mozaik, Hajnal van, Karbunkulus és a Zalai Krónika füzetei. Az örökséget öt vagy hat részre osztották el, a törvényes örökösöket már nem élő nővérek leszármazottai képviselték (12-15 fő).

A hagyaték elosztásának mikéntjéről nem tudunk, feltehető: az egyezkedés alapja az lehetett, hogy kinek mi kellett, kinek mire volt szüksége. A készpénz összegére csak következtetni lehet. Dárdainé úgy emlékezik¹¹, hogy a kapott pénzt – az örökrész 1/6-át – szülei a hegyi pincéjük felújítására fordították.

Amiben megegyezni nem tudtak, továbbá az értéktelennek ítélt apróságokat, kéziratokat a családon belül elárverezték, melyet Halis Katalin unokája, Gerócs Jenő (1892-1982.) vett meg: írógépasztal, írógép, a benne levő utolsó regény, levelezések, kéziratok, pisztoly, pisztolytáska, mosdó készlet, műveinek fűzött példányai (kb. negyven kötet), könyvtárából az olcsókönyvtár füzetei, és egyéb zömében fűzött könyvek (kb. százhusz kötet). Halis igényességére és szakmai felkészültségére jellemző, hogy ezen aláírásával jelölt könyvecskék között található többek között: Scribe, Goldoni, Szigligeti színdarabok; a Magyar Nemzeti Múzeum Képcsarnokának lajstroma; Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában; Oszmán-török nyelvtan; Az

¹⁰ Dárdainé sz.: Metz Erzsébet visszaemlékezései.

¹¹ Szóbeli közlése (2001.)

erdélyi cigány népköltészet; Velence térképmelléklettel; Magyar kalauz Bécs városáról, stb.

A hagyaték e részét sokáig egyben tartotta Teleki utcai házában egyik melléképületében, ahol betörés, majd beázás miatt egy részük megsemmisült. Az 1960-as évek végén unokája¹², segédletével rendezte az anyagot, és átszállították a Búzavirág utca 19. számú, leányának épített családi ház melléképületének egy külön szobájába. Ide csak neki és unokájának volt kulcsa.

Ekkor ajándékoztak a Thúry György Múzeumnak Halis Istvántól származó tárgyakat, kéziratokat, fényképeket. Ekkor kerültek a múzeumba az „Emlékek a múltból” című kiállításon megtekinthető márványlappal borított mosdószekevény és a kerámia mosdókészlet (mosdótál, kancsó, fogkefetartó, szappantartó).

A megmaradt Halis Relikviák egy része meg van, egy része a nagypapa halála után szétosztott. A család arra törekszik, hogy ezeket összeszedjék és az immár Halis Istvánról elnevezett könyvtárnak ajándékozzák.

¹² Gerócs Jenő unokája, Steinhardt László

II. HALIS ISTVÁN, A HELYTÖRTÉNÉSZ

1. Könyvismertetések, kritikák

Halis István könyvei, publikációi közül csak a történelmi tárgyúakat emeltem ki. Ezek felidézésével, - a szerző szemüvegén keresztül – szeretném bemutatni, hogyan örökítette meg írásaiban Nagykanizsa múltját és jelenét, s ebben milyen közéleti szerepet vállalt.

1.1. Színes Mozaik – Nagykanizsa város történetéből

A fenti cím alatt egy érdekes, régi történeteket, adatokat tartalmazó könyv jelent meg Nagykanizsa múltjáról. A szerző fiatal, a neve ekkor még ismeretlen az irodalom terén. Ez az első kísérlete, mellyel az olvasóközönségnek bemutatkozott. Sikerrel.

A könyv megírásának ötletét Halis István barátja, Róth Miksa adta. Tudta, hogy Halis szívesen foglalkozik a város történetével, kutatja a régi okmányokat, iratokat. Felajánlotta, ha elkészülne a könyv, szívesen készít hozzá illusztrációkat.

A Színes Mozaik megismertet bennünket Kanizsa város nevének eredetével, a török előtti és utáni idők történetével. Bemutatja a város viaskodását a földesuraival (ezek valójában elhúzódó hosszú perek), melybe szinte belerokkant Kanizsa. Megismerjük a város lassú felemelkedését, megannyi érdekes történetét. Ezek színesen, - talán a város iránti szeretettől is elfogultan – kapnak hangot Halis István írásaiban. „Szóval mindig a kanizsaiak itták meg mindennek a levét. Czifra története van Kanizsának!”¹³

Ez a könyv a kanizsaiaknak sok tekintetben tanulságos, s egyszerre mulattató korrajz is. Ugyanis a furfangos kanizsaiak úgy akartak túljárni az egyik török uraság eszén, hogy becses ajándékot küldtek neki: kanizsai leányt. „...

akármilyen ördögfajzata légyen egy török basa: ilyen ajándék látására elneveti magát s ki nevet, az nem tud haragudni.”¹⁴ Mert – a szerző szerint – a kanizsai lányok olyan szépek voltak, hogy a kegyelmes basa¹⁵ haragját egy-egy szép leányzóval, - kit ajándékba vittek neki – enyhíteni lehetett.

Halis István nagy szorgalommal gyűjtötte az adatokat a Színes Mozaikhoz, saját bevallása szerint több mint tíz évig. Számos közvetlen forrást használ, ezek megjelölése néha pontatlan, nehezen kezelhető. Olykor felborítja az időrendet is, bár ez nem olyan zavaró.

Kutat a város okmányai között, amelyekből a következő szomorú megállapításokat teszi:

„A város irományos tárából siró szemmel olvashatjuk, minő kegyetlenséggel és ravaszsággal kivetkőztettek jogainkból. Még a szerencsétlenségeinket is felhasználják elnyomásunkra ... koldussá tették a kanizsaiakat.¹⁶ Az igazságot sem egyenlően osztották, mert a mérleg nyelve többször billent a város földesurainak javára. „Hja, egy palatinusz¹⁷ olyan hatalmas ember, hogy annak kedve után kell igazodni az igazságnak is! Ha lehetett volna a polgárok testéről lehúzták volna a gatyáikat is és a legnagyobb gyönyörűsége lett volna, ha meztelenül a világba futnak a kanizsaiak.”¹⁸

Ahelyett, hogy a várost felemelték, szabaddá tették volna, kiforgatták mindenéből: elvették rétjét, szőlejét, és vámját is. „A nevetséggel határos vakmerőséggel kifosztották mindenből.”¹⁹ Keserű, súlyos és kemény szavakkal korholja és bírálja a város urait. Bátran teszi a történet (perek az urasággal) már a múltté.

¹³ Halis István: Színes Mozaik, Nagykanizsa, 1915-17. 10. p.

¹⁴ Uo. 13. 9. p.

¹⁵ Teriaki Hasszán pécsi basa, Uo. 13.(Fejzi Gazavati Teriaki Haszan pasa der Kanizsa – török kézirat. Ismertette Vámbéri Ármán.

¹⁶ Halis István: Színes Mozaik, Nagykanizsa, 1893. 21-23. p.

¹⁷ A Batthyány családra, a város földesuraságára utal.

¹⁸ Uo. 16.

¹⁹ Uo. 16.

Halis István munkássága idején Nagykanizsa fejlődése elindult, egy jobb jövő elé nézett.

A szerző írásainak az a legnagyobb érdeme, hogy embereit – többnyire nevükön és a maguk eredetiségében szerepeltetni. Az általa közölt történetekkel, az egykori személyekkel illusztrálja kora társadalmi és egyéni erkölceit. Írásaiban megőrzi a város életének minden mozzanatát, a rosszlányok kicsapatását és kikísértetését a városból, hiedelmeket, ünnepeket és még a diákok csínytevéseit is. Így a Színes Mozaik – inkább társadalom, mint politikatörténeti munka.

Nem von le a mű érdekességéből az sem, hogy egyes egykorú, kevésbé jelentékeny személyek életrajzi jellemzésével a kelleténél is többet foglalkozik: Szobovics János diák, Tóth Ferenc strázsamester, Kesseldorfer Mihály²⁰ hóhér, gróf Pálffy János²¹ fővezér. Történeteik mégis rendkívül fontosak, mert a város akkori életéhez tartoztak.

A könyv végén megígéri a szerző, hogy folytatni fogja munkáját. Felhívja az olvasók figyelmét, hogy a kis könyvet a saját pénzén adta ki és nála lehet megrendelni. Ára 1 fr. 50 kr, azaz 3 korona volt.

1.2. Hajnal van!

Elbeszélések

A Hajnal van kötet hat elbeszélést tartalmaz, melyből csak egy történelmi tárgyú: „Az élet vize”, ez a legérdekesebb fejezet. A kötet másik öt elbeszélése nem történelmi tárgyú, azonban érdekesség és költői felfogás tekintetében egyik sem marad az Élet vize című mögött. Mindegyikben egy gazdag kedélyű ember nyilatkozik meg és szórakoztatja az olvasót érdekes mesékkel és azoknak gyönyörködtető előadásával.

²⁰ Aki vitatkozott a prágai és brünni hóhérokkal az akasztás módjai felett.

²¹ Aki a hadiszákmányként elrabolt két harangból a város könyörgésére egyet visszaadott.

Az elbeszélésekben nagyon sok életrajzi elem is található, természetesen irodalmi feldolgozásban. A föld-fölötti ember című elbeszélésnek a kanizsai követválasztás a témája, melyben a kor szokásainak megfelelően emberhalál és az ablakok beverése, mint természetes kísérő jelenség szerepel. Tanár és orvos barátjával mulatják az időt és politizálnak: „Mind a hármunknak más a pártállásunk. A professzor idealista, tehát függetlenségi; a doktor antiszemita, tehát néppárti, de azért a kormány jelöltjére szavaz, mert a néppárti paraszt betegségében Istent hív segítségül, nem pedig doktort; én pedig mint tisztviselő, kormánypárti vagyok. De abban megegyezünk, hogy mindhárman vágyódunk egy későbbi, felvilágosultabb korszak után, mikor a követválasztásnál nem verik agyon egymást az emberek.”²² E pár sorból egyértelműen kitűnik a népéért aggódó értelmiség vágyódása a felvilágosultabb korszak után, de kiderül a pártokhoz tartozás fonáksága is.

A kanizsai zárda titkairól szól Az élet vize elbeszélés. Az író élénk fantáziával a hiányos adatok alapján írta meg azt, miképpen foglalkoztak a szentatyák alkimiával. Az elbeszélés megvilágítja a XVIII. század első felének gondolkodásmódját és erkölcsi felfogását. Egy iskolaépítésnél kerültek napvilágra és Halis István birtokába az elbeszélés alapját képező adatok.

1.3. Az ősmagyarok nyomai

Történetünk néhány rejtélyének magyarázata

Az ősmagyarok nyomai történeti munka, melyben a kérdések özönét teszi fel: a magyarok eredetéről, a magyar szavak írásáról, értelméről. Elemzi a rovásírást, minden ilyenben megtalálja a magyar értelmet, mert gyökeret vert lelkében az a gondolat, hogy a szittyák a magyarok ősei voltak. Elbeszélésében politikai felhang nincsen, érdektelen, szűztiszta idealizmus hatja át minden sorát.

²² Halis István: Hajnal van, Nagykanizsa, 1902. 28. p.

Röviden foglalkozik A nagyszent-miklósi kincs történetével és a császári múzeumban való elhelyezésével is. Halis István az Attila kincs tanulmányozása végett Bécsbe utazott. Róth Miksa is elkísérte erre a fontos történeti kutatásra, vállalkozott az arany edények lerajzolására Az ősmagyarok nyomai című könyvhöz. A Zalai Krónikában is közöl rajzokat, képeket a kincsről.²³ Itt írja le a ma már számunkra hihetetlen történetet: hogy a súlyos arany edényeket ide-oda hordozták egyik teremből a másikba azért, hogy a legkedvezőbb megvilágítást kapják. Felvetődött bennük, hogy milyen élvezet lenne ezekből a gyönyörű edényekből inni, a magyar vezérek után. Bort hozattak és az arany korsóba öntve, pogány elődeink módjára ittak. Így örökítette meg Halis a ma már számunkra valószínűtlen történetet.

Könyvében hatalmas anyagot ölel fel aránytalanul kis terjedelemben, ebből adódóan nagyvonalúan, de sok szeretettel és a merészségig menő meglepő eredetiséggel fogalmaz.

Zalai Krónika

A Zalai Krónikát 1915-ben indította el azzal a céllal, hogy a Zala vármegye és települései történetéből valamit megmentsen. 1917. februárjáig öt kötet jelent meg. Az emlékezés országából címmel azon kortársairól ír, akik meghatározói voltak Zala megye közéletének. Szuggesztív erővel és nagy szeretettel mutatja be életüket és munkásságukat. Olyan adatokat, eseteket közöl, amit talán csak ő örökített meg írásaiban az utókor számára. Ilyen volt Deák Ferenc és Babócsay János kanizsai városbíró találkozása. „Szeretve tisztelt nagy Hazánkfia! Méltóságos Uram!” – megszólítást nem folytathatta tovább Babócsay, mert Deák közbevágott: „- Megbolondultál Jancsi? Hátra kötöm ám a sarkadat!” – (Ugyanis valamikor diáktársak voltak Kanizsán.) Halis a történethez megjegyzi,

²³ Halis István: Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. 175-177. p.

hogy mára már nagyot haladt a világ ezen a téren, mert a találkozásoknál a címezgetést előbbre veszik mindennél.

Itt mutatja be Horsetzky Sándort, aki mindig büszkén emlegette, hogy ő Kanizsán a legöregebb 1848-as honvédtiszt. A család másik tagja, Horsetzky Móricz legnevezetesebb cselekedete volt, hogy (a belügyminiszter felhívására) a hitközség által felajánlott arany- és ezüst kincseket Pestre vitte. Miután látta, hogy minden felügyelet nélkül össze-vissza dobálták, sarkon fordult és visszahozta Kanizsára. Megmentette a kincseket. A művészi kincseket 1909-ben Tandor Ottó lefényképezte.

Az első világháború alatt is szeretné az emberek figyelmét éberen tartani, ezért derűs visszaemlékezéseket közöl. Ezzel szeretné a háború rettenetességét enyhíteni. A Krónika negyedik és ötödik füzetének a kiadása egyre nagyobb nehézségekbe ütközik, mert a nyomtatáshoz szükséges betűk nagy részét harci célokra használták fel, a betűszedőket katonának vitték, a papír fogytán. Annyira megdrágult minden, hogy már csak háromszoros árban lehetett kiállítani egy-egy füzetet. Az előfizetők száma nem nőtt. Zala megye egyetlen példányra sem fizetett elő, és nem járult hozzá egyetlen fillérrel sem a kiadásokhoz. Sajnos azt is meg kell állapítani, hogy ráadásul még Kanizsa város tanácsa sem jeleskedett az előfizetésben.

A Zalai Krónikát 86 előfizető 91 példányban rendelte meg. Az előfizetők közül először a magánszemélyeket vizsgáljuk meg (lásd 1. táblázat): számuk jelentős, munkakörük és beosztásuk szerint valamennyien a városi értelmiség tagjai. Egy mágnás is volt közöttük, sőt még Erdélyből is rendeltek egy-egy példányt.

1. Magánelőfizetők megoszlása munkakör és beosztás szerint:

törvényszéki elnök	1	
gimnáziumi tanár	1	

orvos	6	
gyárigazgató	3	cipő-, szesz-, kávégyár
ügyvéd	9	
kereskedő	12	
bérlő	2	gőzfürdő-, földbérlő
tanító, tanár	4	
főmérnök	1	déli vasút
banktisztviselő	3	
földbirtokos	5	
közjegyző	2	
pénzügyigazgató	1	Erdély
tisztartó	1	Erdély
magánzó	3	kereskedő, részvénytulajdonos
posta főtanácsos	2	
táblabíró	2	
biztosító főnök	3	
téglagyáros	2	tulajdonos, rész gyári tulajdonos
gyógyszerész	2	
tisztviselő	1	déli vasút
járásbíró	1	
honvédőrnagy	1	
rendőrkapitány	1	
körjegyző	2	
lelkész	1	
gazdaköri titkár	1	magánzó-birtokos

ÖSSZESEN: 73 fő, példányszám: 73 db.

A Nagykanizsán működő intézmények közül (lásd 2. táblázat): az élen – a Zalai Krónika megrendelésében – a pénzügyintézetek és biztosítók jártak. Feltűnik jelentős számuk, és az, hogy több külföldi érdekeltségű is volt. Kanizsa földrajzi helyzete kedvező, ekkor az átmenő kereskedelem egyik fontos állomáshelye (déli vasút) igényelte a pénzügyi tevékenység gyors lebonyolítását. Az alkalmazottak iskolázott emberek, igényelték a szakirodalom mellett a szórakoztatóbb irodalmat is.

2. Az intézményi előfizetők jegyzéke:

Pénzügyi intézmény:	
Néptakarékpénztár	1 db
Pesti magyar kereskedelmi bank nagykanizsai fiók	1 db
Nagykanizsai bankegyesület	1 db
Zala megyei gazdasági takarékpénztár	1 db

Nagykanizsai takarékpénztár	1 db
Biztosítók:	
Magyar-francia biztosító társaság vezérügynöksége	1 db
Adriai biztosító társaság főügynöksége	1 db
Francia-pesti biztosító intézet főügynöksége	1 db
Első magyar általános biztosító társaság főügynöksége	1 db
Könyvtár:	
Népkönyvtár	2 db
A nagykanizsai Szabadkőműves Munka páholy	5 db
Gyár:	
Dunántúli Szeszfinomító RT.	1 db
Iskola:	
Izraelita elemi iskola	1 db
ÖSSZESEN: 13 intézmény, 18 példányszám	

Az előfizetők vagyoni helyzetére pontosan rámutat a 3. táblázat. A tulajdonosi réteg (37%) engedhette meg magának rendszeres könyvrendelést. Ezután a legmagasabb az arány (21% és 19%) az értelmiségiekénél. Feltételezem, hogy fizetésük messze nem volt elegendő a megélhetés biztosítására, mégis az irodalomra kizsorigították a pénzt, mert volt rá igényük. Ennél meglepőbb, hogy a gazdasági szférában dolgozók kis arányban (4% és 5%) fizettek elő.

3. Magánelőfizetők megoszlása:

1. Tulajdonos:	27 fő	37%
2. Vállalati felső vezető:	3 fő	4%
3. Gazdasági tisztviselő:	8 fő	11%
4. Közigazgatási tisztviselő:	4 fő	5%
5. Alkalmazott értelmiség:		
- állami:	14 fő	19%
- szabadfoglalkozású:	15 fő	21%
6. Egyéb:	2 fő	3%
Összesen	73 fő	100%

A községekből nem fizettek elő (néha elvétve 1-1 fő), talán azért, mert kevesebb volt az iskolázott ember, aki erre pénzt szánhatott, vagy nem volt elég anyagi képesség.

Helyet kapott a Krónikában a népszokás, néprajz, nyelvsajátosság és a földrajz mellett minden régebbi dolog: épületek, várak – Kanizsa vára, Bajcsa vára, Korpavár, stb. -,ismertetése, ásatások eredménye, régi írások és okmányok (birtokviszonyokról, boszorkányperekről, zálogjog bejegyzéséről). Halis István megjelentette azokat a katonadalokat is, amelyeket Nagykanizsán énekelgettek a harcba vonuló katonák. A megyére vonatkozó idegen nyelvű (német, latin) régi írásokat fordításban olvashatták. Érdekes leltárokat, régi iskolai értesítőket is közöl, mindent, ami a megye kulturális életével vagy anyagi viszonyaival összefügg. Ez teszi a Krónikát tartalmassá. Olyan eseményeket is felvett, melyek nincsenek teljesen kiderítve, emiatt nincs kizárva az a lehetőség, hogy a kutatók az utólag előkerült okmányok birtokában más megvilágításba helyezik majd a Krónikában leírtakat.

A dolgozat több fejezetében találunk utalásokat a Zalai Krónikára.

1.5. Krónika a Babócsay családról, Nagykanizsa város XIX. századbeli története

Kanizsa város történetét egy teljes száz éven keresztül három Babócsay vezette: Babócsay József orvos, városbíró, fia Babócsay János ügyvéd, városbíró, fia Babócsay György polgármester, kiknek mindegyike a város első embere volt, s így ez a róluk szóló családi krónika tulajdonképpen Kanizsa százéves történetét tartalmazza.

Halis Istvánt igaz barátság fűzte Babócsay György polgármesterhez, akinek a gondolataiban először felvetődött egy városi múzeum megalapításának terve. A legkiválóbb emberek egyikének tartotta, akiben egyesült nagyapja műveltsége, apja furfangos esze, de hiányzott belőle az érvényesülésre való akarat. Helyrehozta a város zilált gazdasági viszonyait annyira, hogy „az utána jött

polgármestereknek ugyancsak gondot adott az összegyűjtött vagyontól megmenekedni.²⁴

Halis e rövid lélegzetvételű munkáját mindazoknak ajánlotta, kik a hazai rög múltjáért lelkesedni tudtak és tudnak érte áldozatot is hozni.

2. *A Zalai Közlönyben megjelent írásai*²⁵

Halis István sokat és sokféle témában publikált. A legérdekesebbekből csak néhányat szeretnék bemutatni.

- Komoly események bolondul csinálva. I-III. Eredeti elbeszélés. Nagykanizsa város levelestárában levő okmányokból, megörökítette a város életének mosolyt fakasztó, humoros történeteit. A diákokat, akik régi jó szokásuk szerint nemcsak tanáraikat tudták felbosszantani, de a városi strázsamestert is. A történetek mégis jól végződnek, mert a legpajkosabb diák (Szobovics János) is megjuhászodik, befejezve tanulmányait tisztviselőnek áll a nagykanizsai városházára.

- Mulatságos történetek Kanizsáról: I. Ő az! II. A sáska; III. Egy fogadás
A sáska című írásában Nagykanizsa város kiskanizsai városrészének (Halis István idején a város VI. és VII. választó kerülete) a lakóit mutatta be. A szerző röviden, tömören foglalta össze mindazt, ami megtámadhatatlan talán ma is. A sáska bátor és erőszakos. Munkás és jó gazda. Országos hírű verekedő, de csalás vagy hamis eskütől tiszta. Rendesen három, négy neve van, melyet a rokonság neveiből és az egyéni tulajdonságokból állítanak össze.

- Turjány

A Hírekben jelent meg ez a különösebben nem érdekes írás. Azt állapítja meg Halis István, hogy Kanizsa város turjánra, vagyis mocsaras talajra épült. Ezt

²⁴ Halis István: Krónika a Babócsay családról, Nagykanizsa, 1923. 60. p.

²⁵ Lásd: Forrásjegyzékben

bizony évszázadokkal ezelőtt is tapasztalhatták, mert a török világ idején szükség volt arra, hogy a várost megközelíthetlenné tegyék. A mocsár lecsapolásával és kiszáritásával nem igen igyekeztek, pedig megnehezítette két városrész között a közlekedést. A mocsár lecsapolása később elkerülhetlenné vált, amikor Nagykanizsa és Kiskanizsa közé töltést, arra utat építettek. Igaz, itt is becsapták a Kanizsaiakat.

A cikk mondanivalója igazából már nem is a turjánról (mocsárról) szól. A téma kapcsán ugyanis bemutatja az emberi önzést, és a létért folytatott érdekcsatát, és arra a következtetésre jut, hogy fontos a sok törvény és rendszabály, amivel a nyugtalan elemeket és önzőket féken lehet tartani. Az útépités történetéhez másutt is visszatért, pazar humorral mutatva be a töltés felépítését és szétveretését.²⁶

²⁶ Feltételezem, írása nagy hatást váltott ki.

III. HALIS ISTVÁN, A VÁROSPOLITIKUS

1. A város szolgálatában - Nagykanizsa bemutatása

Nagykanizsa régi mezőváros, régi kereskedőváros, múltja a Római Birodalom messzi évszázadaiba nyúlik vissza. Magyarország délnyugati részén, a Principális völgyében fekszik. Előnyei földrajzi adottságából, elhelyezkedéséből fakadnak. Noha mélyen a kontinens szívében fekszik, útjai már az ókortól, vasútvonalai a XIX. század közepétől összekötötték Muraközzel, Itáliával, Ausztriával és az ország fővárosával.

Első írásos említését 1245-ből ismerjük. A XIV. században mezővárosi rangot kapott, vára a török hódoltság idején Szigetvár mellett a Délvidék legfőbb erőssége volt. A magyar várkapitányok közül az egyik legnevezetesebb Thúry György. Kanizsa 1600-ban kilencven éves török megszállás alá került. A török kitűzése után a vár stratégiai jelentőségét elveszítette, az osztrák császár 1702-ben lerombolta és a köveiből a város építkezni kezdett. A kiváltságait a későbbiekben sorra elveszti, ezért írja Halis István keserűen, hogy mindenéből kiforgatták, koldussá tették a kanizsaiakat.

Nemcsak ő látta sanyarúnak a város helyzetét. Egy a XIX. század közepén megjelent könyv is erre világít rá: „... csak emlékezetben él ma már; a hálátlan utókor nem őrizte meg hajdani nemzeti nagyságunk ezen egyik jelének rommaradványait, a nekünk drága ereklyéket; hanem fogadókat, kaszárnnyákat épített azon honfivérszentelte mohos köveiből.”²⁷

Nagykanizsa kicsiben maga volt a magyar történelem, vérzett Magyarország legféltettebb részeiért, és a korona ausztriai tartományaiért. Csak akkor jöttek segítségére idegen hatalmak, ha a maguk érdekei forogtak veszélyben. Nagykanizsát akkor erősítette, segítette, akkor védte meg az ország

ereje, ha eleste vagy vesztesége az országra nézve jelentett veszedelmet. Így fogalmazta meg dr. Sabján Gyula (1875-?), aki 1913-tól 1930-ig a város polgármestere volt.

„Nagykanizsa önmagáért sohasem volt fontos az országgló hatalomnak. Az évszázados történelmi hivatást pedig elfeledték, mihelyt kötelességét, ha elvérzett is belé, teljesítette.”²⁸

A város felett nem tornyosultak mindig sötét felhők volt a történetének egy felfelé ívelő szakasza. Nagyarányú fejlődése az 1860-as évektől az első világháborút követő békediktátumokig tartott. Ekkor épült meg a várost Béccsel, Budával és Fiumével összekötő vasút. A vasút megnyitása megsokszorozta az eddig is pezsgő kereskedelmi életet. A gabona, a bor, az állat és az egyéb nagykereskedelmi cégeknek egész sora alakult. Rohamosan fejlődött az ipar²⁹ és ez adott újabb munkalehetőségeket. Bevezették a villanyvilágítást, új iskolákat és egyéb kultúrintézményeket létesítettek. A Millenniumot egy viruló, rendezett tanácsú város ünnepelte. Nagykanizsa is a maga erejéből érte utol az időt, ami elszaladt felette. Felküzdötte magát gazdasági, kulturális és a politikai életben is. Történelmi és helyzeti adottságaiból erednek küzdelmei és megpróbáltatásai, ezek végig kísérik a város fejlődését a mai napig. A város polgárvárossá lett.

Nagykanizsának szerencséje volt, mert olyan emberek kerültek a polgármesteri székbe, akik biztos, hozzáértő kézzel irányították a várost.³⁰ Közülük kiemelkedik Babócsay György polgármester. Jól ismerte Halis Istvánt, tudta, hogy kutatja a város történetét, gyűjti a régiségeket, ezért többször meghívta

²⁷ Horváth Gyula: Nagykanizsa története és annak jelen viszonya, Nagykanizsa, 1861. 5. p.

²⁸ Barbarits Lajos: Nagykanizsa, Budapest, 1929.

²⁹ 1892 óta van sörgyártás, majd megalakult a Frank-féle kávégyár, Stern család téglagyárai, bővült a vasút fűtőházzal és kocsiműhellyel, majd megalakult a Dunántúli Szeszgyárosok Szeszfinomító Részvénytársasága.

³⁰ Halis István: Krónika a Babócsay családról, Nagykanizsa, 1923.

kisbagoi szőlőhegyére. Itt megvizsgálták a földből előkerült cserépdarabokat, és beszélgettek egy múzeum alapításának lehetőségéről is.

Halis István sokfelé járt, mégis neki Kanizsa a legszebb város, „milyhez hasonló nincsen sem a német, sem a török birodalomban!”³¹ Egészen más kép tárult az átutazók szeme elé. Molnár György drámai színész lelkesedve mondja: Nagykanizsa egy darab a fővárosból, utcái virágosak, tiszták. Ennek az ellenkezőjét tapasztalta Vas Gereben ittjártakor: akkora volt a sár a sétatéren, hogy még lovakat is úsztattak benne.

Kanizsa fejlődése az 1900-as években megtorpant. Egyre többen érezték azt, hogy jó lenne innen megszabadulni. Halis István másképp érzett, neki Kanizsa a világot jelentette. Ragaszkodott a poros és sáros utcákhoz, a rossz ivóvízhez, a város ferde társadalmi viszonyaihoz, városi tanácsához. Szerette Kanizsát. De ez az ember is városi tanácsos és e körülmény az ő lokálpatriotizmusát is gyanússá tenné, ha részéről nem találkoznánk minden kétségen felül álló írói őszinteségével.³²

Halis István, a város krónikása, aki egy-egy visszaemlékezésre alkalmas órában előlép, elfakult írások közül olvas fel. Neki a város minden fája és minden fűszála mesemondó élőlények. Bemutatja az egykorú városi közállapotokat, családi-, helyi szokásokat. Mindezt olyan elevenen teszi, hogy az olvasó figyelmét mindvégig leköti, mert „Még arra is büszke lehet a zalai ember, hogy őt saját hóhérja akasztja föl.”³³

Írásaiban a város lakóit leleményesnek mutatja be, akik minden bajban feltalálják magukat, még ha ráfizetnek is. Sokszor még a város iránti jóság is az ellenkezőre fordul.³⁴

³¹ Halis István: Színes Mozaik, Nagykanizsa, 1915. 11. p.

³² Zalai Közlöny. 1902. április 12. 1. p.

³³ Halis István: Színes Mozaik, Nagykanizsa, 1893. 77. p.

³⁴ Erre példa a Leányvár története. Uo. 33. 96-105. p.

Furcsa eset történt Babócsay Jánossal³⁵ is, aki egyébként kiváló ember volt. Nem véletlen, hogy a nagykanizsai választókerület 1848-ban, - amikor először választott országgyűlési követet – őt jelölte. Sokan támogatták, így nyugodtan várhatta a választás eredményét. A kiskanizsaiak³⁶ azt tartották a szabad választásról, hogy szabad agyonütni azokat, akik más véleményen vannak. Ezért botokkal és egyéb verekedésre alkalmas eszközökkel felszerelve jelentek meg a választáson. Amikor ezeket elszedték tőlük, úgy segítettek magukon, hogy – pusztán kézzel – kiszedték „a cinterem falkeletéből a téglát és olyan felsőes verekedést csaptak, hogy több százan megsebesültek ... három meghalt, egynek bicskával kimetszették a nyelvét.”³⁷ Aki tudott, elmenekült. A választás félbeszakadt, a leadott szavazatokat érvénytelenítették. Ki hinné, hogy csupa ragaszkodásból megakadályozták Babócsay János országgyűlési követé választását. Nem ez volt az első és utolsó csete-paté, Halis István sajnos többet is megörökíthetett.

Rá minden környezetnek hatása volt, minden kicsiben meglátta a nagyot, és minden zűrzavarból kihallotta az összhangot, mert érző szívű ember, aki itt nevelkedett, itt kereste meg kenyerét és ezért szerette ezt a várost minden ferdeségével.

A város iparosait dicséri: egy szűrszabó munkája még egy párizsi világiállításra is eljutott. A városban könyv-, mű és hangjegyekereskedés, könyvkötő műhely működött. Előfizettek hazai és külföldi lapokra, de Zalai Krónika előfizetői között is megtaláljuk őket. Halis István minden könyvét a város nyomdáiban készítették: Színes Mozaik (1893), és Zalavármegyei Évkönyv a Millenniumra (1896) Ifj. Wajdits József Könyvnyomdája, Az Ósmagyarok nyomai, és a Hajnal van, Fischel Fülöp Nyomása (1902), Karbunkulus, Balogh

³⁵ Ügyvéd, városbíró, Vö. Halis István: Krónika a Babócsay családról, Nagykanizsa, 1923.

Oszkár Könyvnyomdája (1813), Zalai Krónika, Zala Nyomda Részvénytársaság (1815), Krónika a Babócsay családról, Nagykanizsa Nyomda és Lapkiadó Vállalat (1923).

2. *Az árvaszéki ülnök*

Az árvaszék az árvaügyeket intéző szervezet. Elhalálozások után a temetési költségek iránti kérelmekkel, kifizetési eljárásokkal, esetenként hagyatéki kérdésekkel, gyámügy feladatokkal foglalkozott.³⁸

Kanizsa város tanácsa már 1690-ben egyik esküdtre bízta az árvák gondjait, vagyonuk kezelését. A hivatalra bízott árvák, készpénzek és vagyontárgyak gyorsan növekedtek, de az iratok hol elkallódtak, hol a tűz martaléka lett.

Ekkor vetődött fel először, hogy Nagykanizsának legyen közgyámja, tehát megalkották a gyámügyi szabályrendeletet. Az 1872-ben újraválasztott képviselőtestület árvaszéki ülnöki hivatalt állított fel, és a városi tisztikarban állást rendszeresített árvaszéki ülnök-tanácsos címmel: „Az árvák atyjául olyan személyt kell kiválasztani, aki igazszívű, számadó, hivatalában szorgalmatos és vagyonos is legyen.”³⁹

1896-tól Halis István árvaszéki előadó-tanácsos irányította a munkát. Azért esett rá a választás, mert jogvégzett, megbízható ember volt, egyúttal tökéletesen megfelelt a képviselőtestületi elvárásoknak. Igazszívű önzetlenségét azzal is bizonyította, hogy nővérei árván maradt gyermekei neveléséhez, taníttatásukhoz anyagilag is hozzájárult. Ügyszeretete, szociális érzékenysége

³⁶ Sáskák: ragadványnév, eredete ismeretlen, de tény, hogy 1900 táján gúny-, illetve csúfnévként használták a városrész lakóinak megnevezésére. Kanizsai Enciklopédia, Nagykanizsa, 1999.

³⁷ Halis István: Krónika a Babócsay családról, Nagykanizsa, 1923. 50-51. p.

³⁸ A következő megdöbbentő megállapítást olvashatjuk a XIX. század közepéről: „A nép szaporaságát azon egyetlen (nem dicséretes) körülmény is eléggé tanúsítja, hogy a szerelemgyerekek száma hónaponként 10-re megy.” In: Horváth Gyula: Nagykanizsa város története s annak jelen viszonya, Kanizsa, 1861. 54. p.

³⁹ 1872. 98. számú városi jkv.

segítette abban, hogy a hozzáfordulók ügyeit késedelem nélkül intézte. Szeretett azzal dicsekedni, hogy neki soha nincs restanciája.

Az árvák ügyeinek intézése hosszadalmas volt, erről eddig hiteles iratot nem találtam, ezért az ügymenet kacifántosságát a Karbunkulus című regényből vett sorokból mutatom be. Itt az iktató a következőképpen magyarázza az örökségét felvenni akaró félnek a tennivalókat, mert az árvaszékkel csak írásban lehet beszélni: „Magának folyamodást kell csináltatni. Azt benyújtani ide hozzám! Innen kiadatik az előadónak, onnan a számvevőnek. Majd ülést tart az árvaszék, és végzést hoz. A véghatározatot az irodába adják, ahol leírják. Végül a kiadó elküldi a feleknek az írást. Legvégül a nyilvántartó bejelenti a jogerőre emelkedést, s ezek után szabályszerű nyugtára kifizetik az örökséget.”⁴⁰

Sokáig várhatott ügyének elintézésére a kérvényező.

Halis önszorgalomból felügyelte az egész ügyintézését, semmiféle svihákságot nem tűrt el, nyugdíjba vonulása után is a városban évtizedekig emlegették példaadó magatartását.

Itt említhető meg, hogy községbíró tisztében hozott „makacscsági” ítéleteit fellebbezés nélkül vették tudomásul az érdekeltek. Ő volt Kanizsán az egyetlen hivatalnok, akit sohasem vertek meg.⁴¹

3. A polgármester helyettes

Nagykanizsa töretlen fejlődése az 1900-as években lelassult, a világháború kitörésével megtorpant. A város vezetőségének kényszerintézkedéseket kellett tennie.

Lépten-nyomon rettentő hírek érkeztek, a hatóság büntetést helyezett kilátásba a rémhírterjesztőknek. A sürgönyözést megtiltották, a telefonálás az

⁴⁰ Halis István: Karbunkulus, Nagykanizsa, 1913. 31-32. p.

⁴¹ Steinhardt László feljegyzései nagyapjának visszaemlékezéseiből.

államnak volt fenntartva. A helyi lapok cenzúrázták a híreket, a fővárosi lapok két-három napos késéssel érkeztek. Néha felröppent a hír egy-egy katonaszökevényről. A városháza elé és az országutakra vezető utcák végére katonai őrséget vezényeltek. A szekér- és a gyalog úton keresztül barikádokat emeltek egy-két felfordított parasztszekérrel.

Halis István ízig-vérig humánus emberként írásaiban keményen fogalmaz: „... megháborodtak a szelídséget fecsegő népek!”⁴² „... mindenféle szavaltak vitéz honfiak, akik nem voltak katonák,”⁴³ – mert a katonák gyűlölték a háborút. Ez volt a tömör véleménye.

Nagykanizsán havonta kétszer tartottak pótsorozást. Ilyenkor egy alezredes volt a katonai elnök, Halis István, mint polgármester-helyettes pedig a polgári elnök. Úgy ’gyakorolta hivatalos kötelezettségét’, hogy az ablakhoz állva a fák zöld koronájában és lomb között csillogó nap sugarában gyönyörködött. Nem akart részt venni ebben a készülő szörnyűségben.

Ilyen sorozáson ismerkedett meg egy ritka nemes gondolkodású katonatiszttel,⁴⁴ aki azért akarta a szegény sümegi foltozó susztert felmenteni, mert semmi vagyona nincs, ellenben volt nyolc élő gyermeke. A sorozótiszt (a lelke mélyén) próbálta menteni az emberi életet. Ez az eset eddig sem volt ritka. Nagykanizsa város már korábban is megtagadta a katonai behívók továbbítását. Ezért a legénységet a posta útján mozgósították, de ez nagyon nehezen ment. A hiányos címzésű leveleket visszahozta a posta. Hiába kérte a katonai parancsnokság a behívandók teljes címét, a kérelmet mindig visszautasította a katonai ügyosztály.

Az 1914. július 20-án tartott pótsorozáson nagyon sok ember jelent meg vizsgálatra. Halis István a jegyzőkönyvek aláírásával foglalatostkodott, amikor

⁴² Halis István: Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. 355. p.

⁴³ Uo. 42. 141. p.

⁴⁴ Mikula Antal, In. Halis István, Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. 81-85. p.

felfigyelt a sorozó tiszt szavaira: „- Ilyeneket nem írok alá többet! Ez az utolsó hivatalos cselekedetem! Harmincöt évi szolgálat után megyek Grátzba!”⁴⁵

Halis elgondolkodott a szavakon: „Milyen különös találkozás! Nekem is ez az utolsó reprezentálásom. Én is utoljára írok alá katonai jegyzékeket. ⁴⁶ Ekkor is csak véletlenül került ide, a polgármester helyett. Tervezte a nyugdíjba vonulását.

De minden másképp történt: megjött a polgármester, Halis átadta a hivatalt, s:

„Azon a napon ultimátumot küldött a szerbeknek Tisza Pista. ... Leírhatatlan izgalommal vártuk az eredményt. Három nap múlva pedig megtörtént a hadüzenet, ... Az én szabadságomnak lóttek. Meg a nyugdíjazásnak is.”⁴⁷ Ezeket a sorokat 1915-ben írta le, amikor világossá vált már, hogy tervei nem valósulhatnak meg.

A sorozó alezredes is a nyugdíjas élet helyett a frontra került. Halis igaz tisztelettel írta le hősi halálát, kétszer is megsebesült, majd „jött a hír, hogy ... rettenetes vérengző, diadalmas ütközetben, amint előre rohant serege élén, megint két golyót kapott.”⁴⁸

Kanizsáról rengeteg férfi ment a harctérre. A menetszázadok majd minden nap vonultak a vasútra, a katonazenekar a Rákóczi indulót fújta, a katonákat fiatal lányok, és menyecskék serege követte. Később idősebb emberek vonultak a harcmezőre, kiket hitvesük és apró gyermekeik kísérték. Másfél év múlva már öregedő emberek sorakoztak. Halis, szeme könnybe borult a nagyapakorú bevonulók láttán.

A városban minden elfogyott. A legsúlyosabb gond a közellátás volt. Elvitték az autókat, a gazdák lovait, a tehenek is eltünedeztek. Kanizsa legszebb terén (ma Erzsébet tér) a polgármester pityókat ültetett, hogy az élelmezési gondokon enyhítsenek.

⁴⁵ Halis István: Zalai Krónika, 1915-17. 83-85. p.

⁴⁶ Uo. 45 p.

Megjelentek a háború hiénái a városban: a vendéglősök, a háború kezdetén, potom pénzen felvásárolták az élő állatot és horribilis árakon adták a bevonultaknak a legsilányabb élelmüket. Kezeiket dörzsölve dicsekedtek, hogy boruk és sörük fele víz volt, amit a nyomorult, érettük immár elvérzett hősöknek annak idején kiszolgáltak. Megduzzadt tárcájukra ütve dúslakodtak mindenben, míg mások a csatamezőn véreztek el, naponta betevő falathoz is alig kerültek.

Meddig tart a helyi kofák s kufárok garázdálkodása? – kérdezte egy felháborodott olvasó az újságban. A szemérmetlen üzérkedők nevét feljegyezték, hogy később közreadva, ismerjék meg mások is őket, mert sem a jótékonykodók, sem a hadikölcsönt jegyzők névsorában nem olvashattak róluk.

Ekkor jelent meg ez a Halis Istvánnak küldött levél, mely jól mutatta az általános közhangulatot:

„Kedves Halis Úr!

„Azokból a helyes kis miniatűr, mikroszkóp alá való zsemlyékből és kiflikből, s azokból az édes kicsi virslikből tétessen néhányat a város múzeumába s jegyezzen fel néhányat azok nevéből, aki azokat előállították. Hadd lássa az utókor a jelenlegi élelmiszerek árát olvasva, hogy mi vár azokra, kik véreiket a harcba küldik, s lássák meg, hogy a legnagyobb ellenséggel nem ott a tűzvonalba, hanem itthon állunk szembe, ... kik a hadvezetőség minden lépését lekritizálva a kávéházi asztalok mellett rémképeket látva, az itthonmaradottak bőrére spekulálnak, s a háború lezajlása után, mint győztes felek duzzadt zsebekkel minden jó hazafit, nyomorultat, bénát kiröhögnek majdan.”⁴⁹

Nem lehetett véletlen, hogy Halis a neki címzett levelet nyilvánosságra hozta. A háború idején (1915-1917) szerkesztette a Zalai Krónikát, ebben is közölte azokat a leveleket, amelyet a fronton harcolók küldtek számára.

⁴⁷ Uo. 45.

⁴⁸ Halis István: Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. Uo. 45. 85. p.

Keserű szavakkal örökítette meg az eseményeket: „Megtiltatott a húsvéti piros tojás. A pünkösdünnepken pedig katonai sorozást tartottunk. Lassanként keserű lett az árpás-kukoricás-rozsos kenyérünk, s azzal is takarékoskodni kellett.”⁵⁰

Halis folyamatos kapcsolatot tartott a fronton harcoló barátaival. Elküldte újabb írásait a „Sereth folyónál”⁵¹ vitézkedő Czebe Lászlónak, aki így válaszolt: Jól esik egy kis összeköttetés a múlttal, egy kis kiszabadulás ebből a vitézi világból, melynek rejtelmei számára szintén krónikát kell nyitni, ha ugyan megérjük. Mert annyi bolond világ van errefelé, még valami ostobaság is történhetik az emberrel.”⁵² Az elhúzódó háború mindenkit próbára tett: szenvedett a polgári lakosság, és egyre reménytelenebb lett a katonák helyzete. A kortársak véleményére a harctérről küldött levelek világítanak rá:

1915. december 20. (részlet) „- Ez a hely még sokkal csunyább, ahol vagyok, mint a milyen volt Bukovina. Most nálunk nagyban készülődnek a karácsonyra, a katonák igen szép és célszerű dolgokat kapnak ajándékba. De hát mindennél jobb volna, ha már vége lenne. Erre nincs kilátás és így csak reménykedünk. Vándorlok. Ma itt, holnap ki tudja hol? Talán haza jutok még valaha!” Babochay György⁵³

1915. december 19. „- Emlékszik, mikor el-elbeszélgettünk arra a laktanya felé ... Hej, ha eljönne erre, itt lenne ám csak téma kedves tanácsos uram! Megférnénk mi az én kis földi putrimban krumplit sütögetve; hogy bámulna a világ az itt született humoros dolgoknak, a mi tanácsos úr arany tollából a haldoklót is megmosolyogtatná.” Treiber Kálmán⁵⁴

⁴⁹ Zalai Közlöny, 1915. január 11. 3. p. (a.n.)

⁵⁰ Halis István: Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17., 336. p.

⁵¹ Uo. 50. 236. p.

⁵² Czebe Lászlónak, a Zala megyei Hírlap szerkesztőjének magánlevele (1916. január 9.), Uo. 50, 236. p.

⁵³ A szerző magánlevele (1915. december 20.), Uo. 50., 233. p.

⁵⁴ A szerző magánlevele (1915. december 19.), Halis István: Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915. 14. p.

Ezek a levelek a háború nevezetes okmányai. A Zalai Krónikában baka-nótákat is közöl, erről a következő magyarázatot adja: „Mint marcona hadfit a Krónika katona dalai rendkívül érdekeltek.”⁵⁵ – ezek a szívünk mélyéig megindítanak bennünket.

1917-ben már elviselhetetlen volt a drágaság, a városban elfogyott az élelem. A polgárok nem vásárolhattak gabonát, hiába volt vásárlási igazolványuk, azt még a szomszédos városokban sem használhatták.

Tüzelő sem volt, ezért kérték a favágási tilalom feloldását. A várost körülvevő erdőkből a legközelebbi esett áldozatul, pedig csak öt perccel kellett volna többet gyalogolni a favágóknak. „Az emberi élet vidámságára szolgáló gyönyörűséges erdőre rázúdult a Végzet.”⁵⁶

Halis István tanácsos próbálta menteni a város legszebb erdejét (a Békástói erdőt), kérvényt nyújtott be a polgármesterhez, de már késő volt: „A félezer évnél öregebb tölgyek a városi elüljárók jóakarata dacára kiirtattak az egész mosolygó, őserdővel együtt.”⁵⁷

A világháború nagy zavarokat okozott a városi adminisztrációban, mert harminckét alkalmazott ment el katonának. A bevonulók között tizennyolc rendőr is volt, így a legnagyobb nehézséget a közbiztonság, szolgálat ellátása okozta. 1915 végén már kézbesítője se akadt a városnak, mind bevonultak. Egyre több nőt alkalmaztak a városházán. A hiányzó rendőröket polgárőrökkel próbálták helyettesíteni. A háború alatt teljesen abbamaradtak az építkezések. Nehézséget jelentett a menekültek elhelyezése, óriási lakáshiány volt.

Késve jelentek meg könyvek is. A Zalai Krónika utolsó (ötödik) füzetének a befejező gondolataiban Halis István minden ember igaz vágyát fejezte ki: „Béke! akiről ezelőtt azt sem tudtuk, hogy milyen édes zengésű még a neved is,

⁵⁵ Halis István: Zalai Krónika, „Nagykanizsa, 1915-17. 237. p.

⁵⁶ Uo. 55. 337-338. p.

jöjjön el az országod!”⁵⁸

Nagykanizsa, 1917. február 22.

A négyesztendős borzalmas harc véget ért. Legfontosabb volt, hogy kölcsönöket szerevezve a háború okozta veszteségekből, minél hamarabb kilábaljon a város. 1919. szeptember 19-én „Justus” álnév alatt megjelenő cikk így akarta felrázni a város lakóit:

„... ne aléltan járkáljanak, hanem, mint Széchenyi nyissák ki a pénztárcájukat és tegyenek valamit a városért.”⁵⁹

1922-ben országos szinten újra előkerült a magyar városok ügye. A Magyar Városok Országos Kongresszusát Budapesten tartották. A tárgyalások eredményeképpen öt települést, köztük Nagykanizsát is alkalmasnak találták a törvényhatósági jog elnyerésére.⁶⁰ Sajnos a városra nézve ismét negatív eredmény született. A Muraköz elcsatolásával pedig további fejlődése derékba tört.

4. Halis István a nagykanizsai Munka szabadkőműves-páholy tagja

A szabadkőművesség fő törekvéseit és eszméit Babócsay József kanizsai orvos a következőkben foglalja össze:

„Annak okáért támadnak a mi társoságunk Szerzői, a kiknek fő gond-gyok, mindenkor az vala, hogy az emberi nemzet ismét vissza állittassék a természet valóságos javaiba, és az eő kebelibe a természetnek törvényei legnagyobb tökéletességre fel ébredgyenek. A vallásnak is ez vala a czélla, és ugyan erre épéttődtek minden polgári jussok, és a törvények. Talán egyedül a Szabad Építők fel találták az igaz utot, melly által az el veszett kötéletességre el érhetünk.”⁶¹

⁵⁷ Uo. 56.

⁵⁸ Halis István, Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17. 413. p.

⁵⁹ Zalai Közlöny, 1919. szeptember 19.

⁶⁰ Barbarits Lajos: Nagykanizsa, 1929. 97. p.

⁶¹ Nagykanizsa Thúry György Múzeum, 72412. 1. Leltári sz.

4.1.A nagykanizsai Munka szabadkőműves-páholy megalakulása

A páholy létrejöttéről a legkorábbi adattal 1889-ből rendelkezünk.⁶² Az ideiglenes páholyalakítási munka jegyzőkönyvének tanúsága szerint 1889. október 16-án (már 1878-tól jótékonyági egyesületként működött), s most tíz tagja új páholyt alapított. Az alapító tagok⁶³ - akik korábban a Könyves Kálmán, a Galilei, a Testvérülés (Sopron) és a Nächstenliebe (Sziszek) páholy tagjai voltak, - az 1889. novemberi ülésükön döntöttek a Munka név felvételéről.⁶⁴ A páholy működéséhez szükség volt Symbolikus Nagypáholy engedélyére, ennek megszerzésére kérvényt adtak be. Ebben indoklásképpen a szabadkőművesség vidéki terjesztését és a város helyi érdekeinek szempontjait sorolták fel.

Az engedély megszerzése után a páholy 1890. január 5-én megalakult.⁶⁵ A főmester, Somogyi Henrik megnyitó beszédében üdvözölte az alakuló ülésen jelenlévőket, megköszönve áldozatos munkájukat, mellyel hozzájárultak a nagykanizsai Munka páholy létrejöttéhez. A köszöntőt következő beszédek a szabadkőművesek eszmei feladatait emelték ki. Véglegesítették a tagságot, megválasztották a tisztségviselőket. A páholy új tagja lett Hoffmann Mór⁶⁶, aki a szónoki tisztet töltötte.

A Hárszabály és az ügyrend megalkotása után történt⁶⁷ a páholy hivatalos elismertetése. A páholyüléseket hetente tartották, szigorú szabadkőműves rituálé szerint.⁶⁸ A páholyba felvételüket kérőkkel szemben szigorú követelményeket támasztottak, ezt ismertették a jelöltekkel. A páholy maga is tájékozódott a

⁶² Magyar Országos Levéltár (MOL) P 1083. Magyarországi Symbolikus Nagypáholy iratai 1886-1920. 109. csomó, XLVI. tétel: Nagykanizsai Munka páholy ir. 1889-1919. (MOL P 1083)

⁶³ Blau Lajos, Somogyi Henrik, Újváry Henrik, Wamberger Sándor, Breuer Mór, Löwy Ödön, Vogel Konrád, Stern Sándor, Rotschild Samu és Garami Benő, Uo. 62. 241. p.

⁶⁴ MOL P 1083, 1972. sz.

⁶⁵ ZML V. 1506. Nagykanizsa város polgármesterének ir. 273. kötet: Munkapáholy jegyzőkönyve 1890. január 5.

⁶⁶ 1843. január 5. Devecser – 1915. augusztus 18. Budapest, tanár, író, szerkesztő. 1869-ben került Nagykanizsára, 1902-ben nyugdíjba vonult és fiához, Hevesi Sándorhoz költözött Budapestre.

⁶⁷ MOL P. 1083.

felveendő jelleméről, becsületességéről, anyagi lehetőségeiről és családi állapotáról. Halis István tanácsos 1900-ban kérte felvételét a nagykanizsai Munka szabadkőműves-páholyba. A vezetőség kezest jelölt ki, akinek a feladata a jelölt alkalmasságának körültekintő vizsgálata, majd jelölése volt. A kezes jelentését a páholyülés jegyzőkönyvébe rögzítették.

„10. Olvastatnak a Halis István keresőre vonatkozólag beérkezett információ táblák. Miután azokat a páholy kielégítőnek találja, elrendeltetik a golyózás, melynek eredménye: fényesen világos. Ennek alapján Halis István kereső fölvetettnek nyilváníttatik és szertartásos fölvétele napjául dec. 15-ike tűzetik ki.”⁶⁹

A felvételt nyert személyt ünnepélyes és rituális keretek között iktatták be a páholy tagjai közé, amelynek során ismét tudomására hozták a szabadkőműves szervezetbe belépni szándékozóknak a páholy elvárásait:

„A szó közönséges értelmében vett jó hírnév nem elég ajánló levélnek ebbe a szövetségbe. A szabad férfiú, a szó mindennapi értelmében nem elég kvalifikáció a mi elveink számára. Amit mi az igaz emberben keresünk, az a férfiúi jellem és a nemes szív, a szó magasztosabb értelmében. E szövetséget alkotó testületnek az a célja, hogy a tagjainak elméjét fölvilágosítsa és s szíveket a nemesre, jóra fogékonnyá tegye. Az előfeltételeket Ön elhozta magával, de nyílt kérdés: elég erős és következetes tud-e lenni ahhoz, hogy a további körülményeknek is megfeleljen s a szabadkőművesi kötelességének hűséges teljesítésére a fogadalmat nyugodt lelkiismerettel, saját és szabad akaratából letehesse.”⁷⁰

⁶⁸ Szertartás szerint a főmester nyitotta meg az ülést, ezután a napirendi pontok szerinti aktuális dolgok következtek: új tagok jelölése, tisztújítás, beszámoló, testvérpáholyokkal folytatott levelezés ismertetést, stb.
⁶⁹ 2. sz. A Munka c.: t.: és t.: sz.: k: E.R. 1983. 1905, A Munka páholy jegyzőkönyve: 166. jkv. 1900. december 3.

Halis István fölvételét a következő jegyzőkönyv dokumentálta:

167. I. f. FÖLVÉTEL 1900. XII.15.

É.: R.:

A jelenlévők

1. A munka szertartásosan megnyitják.
2. Dr. Rothschild Jakab h.: föm.: tv., mint előkészítő jelenti, hogy Halis István keresőt kellően megfelelően előkészítette.

Halis István kereső ősi szertartás szerint a szövetségbe és a Munka tagjául fölavattatik.”⁷¹

Ekkor a „Munka” Anyakönyvébe is beírták az adatait, melyet a 47. anyakönyvi szám alatt találunk meg. Felvételt hitelesítette aláírásával és pecsétjével a budapesti Nagypáholy nagymestere. Ide vezették be később az előléptetések az időpontját is.⁷²

Az ünnepélyes fölvételt a Munka Jelenléti Könyvében⁷³ a tisztségviselők aláírásukkal megerősítették. A páholyülés a kijelölt napirendi pontok szerint folyt tovább, majd a végén áldomást⁷⁴ ittak.

A jegyzőkönyvet a – mindenkori – titkár vezette, a végén a főmesterrel együtt aláírásukkal hitelesítették azt.

4.2. A Munka páholy tagsági összetétele

A szabadkőművesség történetét egyrészt az eszmék és nézetek összessége, másrészt a tagság összetétele jellemzi. A páholy exkluzív jellegéből adódóan nem beszélhetünk tömeges páholytagságról. Így a létszám átlagosan hatvan-hetven körül mozgott, évente egyenletesen gyarapodott (három-öt fővel). A kiválások

⁷⁰ Huszonöt év a királyi művészet szolgálatában. Gelléri Mór szabadkőművesi dolgozatainak gyűjteményének kiadása, 1880-1905. Budapest, é. n., 455. p.

⁷¹ A nagykanizsai Munka páholy, 167. jkv. 1900. december 15. 1. p.

⁷² A nagykanizsai „Munka” Anyakönyv, 47. Halis István

⁷³ Lásd melléklet.

száma minimális, az okok között a városból való elköltözés, vagy hanyag támogatás miatti kizárás szerepelt. A tagság adatait a páholy anyakönyvében regisztrálták.

A páholytagok legnagyobb része kanizsai polgár, csak néhányan származtak távolabbról: Zalaegerszegről, Keszthelyről, Alsólendváról, Csáktornyáról. A páholy vonzáskörzetéhez tartozott még a Balatoni-felvidék és néhány közeli falu is. A tagság jelentős részét a foglalkozása is a városhoz kötötte, tehát elsődlegesen urbánus szervezetről van szó.

Nagy számban voltak jelen a szabadfoglalkozású értelmiségiek, a kereskedők és a városi hivatali apparátus tagjai, de képviseltette magát a földbirtokosság is. A tagok jelentős része a város szellemi és gazdasági elitjéhez tartozott. A szellemi elit alatt elsősorban a jelentős irodalmi munkásságot kifejtőket értjük:

- Hoffmann Mór középiskolai tanár, a páholy alapító tagja, később a páholy tiszteletbeli főmestere. Felvételének napja: 1878. október 3. Felvételének kezese: a Könyves Kálmán páholy, Budapest.⁷⁵
- Halis István Nagykanizsa város közigazgatásának tagja, árvaszéki ülnök, városi tanácsos, később polgármester helyettes.
- Fischel Fülöp könyvkereskedő, nyomdász: a Zala (1873) és a Muraköz (1884) című lapok alapítója, a szabadkőműves nyomtatványok kiadója.⁷⁶
- Szalay Sándor iskolaigazgató, a Zala című lap szerkesztője, majd főszerkesztője. Felvétele: 1891. április 18., előléptetése: 1892. január, majd március.
- Villányi Henrik tanár, iskolaigazgató, újságíró.

⁷⁴ Ezt nevezték Vakolásnak.

⁷⁵ Halis és Hoffmann közösen szerkesztik a Zalavármegyei Évkönyvet a Millenniumra.

⁷⁶ Unokája Fejtő Ferenc, 1993-tól Nagykanizsa Díszpolgára.

A legnagyobb karriert befutott kanizsai szabadkőműves Vécsey Zsigmond volt, aki 1893-ban a rendőrség vezetését átvéve került Nagykanizsára. Az 1896. márciusi tisztújításkor a városi Reform Párt jelöltjeként Nagykanizsa polgármesterjelöltje.⁷⁷

Felvétele: 1893. november 26-án, előléptetése: 1895. és 1896. Itt kívánom megjegyezni, hogy amíg az előléptetésére csak két – majd hároméves páholytagsága után került sor, addig Róth Miksa mindkét előléptetése felvételének évében történt. Halis Istvánt 1900. december 15-én vették fel a páholy tagjai közé, és már a következő évben előléptették, először: 1901. február 23-án, majd a második felemelése: 1901. március 22-én történt. Mi sem bizonyíthatja jobban, hogy munkájával, kiváló emberi tulajdonságaival elégedettek voltak.

- Végül a nagykanizsai Munka páholy főmesterét, Somogyi Henriket, hitközségi titkárt mutatom be, aki a legrégebbi páholytagsággal bírt. Felvétele a budapesti Könyves Kálmán szabadkőműves páholyba 1872. október 17-én történt, két előléptetésére egyszerre: 1878. február 25-én került sor. A nagykanizsai Munka páholy alapító tagjaként (1890) méltán nyerte el a főmesteri tisztet.

A páholy tisztségviselőinek a megbízását rendszeresen megújították. Az ülés szertartásos megnyitása után a főmester testvér bejelentette az ülés programját: mely ekkor a választási munka volt. Átadta a kalapácsot a legidősebb mester testvérének, aki a tisztségviselőket felszólította, hogy a választás tartamára tisztségüket tartsák meg. A főmester felszólítására a páholy tisztviselői jelvényüket az oltárra helyezték, ezután a főmester, majd a megválasztott tisztségviselők is letették az esküt. A szavazást törvényesen bonyolították le, majd kihirdették az új megbízásokat.

Halis István a páholyban a következő tisztségeket töltötte be:

⁷⁷ Hivatali munkájának megítélése kettős. Vö. Zalai Gyűjtemény 42. 259. p.

- 1901-ben az Irodalmi Bizottság tagja lett.⁷⁸
- 1902-ben a páholy tisztikarának a megválasztásakor az ellenőrző bizottság tagjaként a szavazás eredményét Ő hirdette ki. Ezen az ülésen egyhangúan titkárnak⁷⁹ választották. Feladata a jegyzőkönyvek vezetése lett.
- 1903-ban a II. felügyelő tisztségét kapta.⁸⁰
- 1904-ben szónoknak választották.⁸¹

4.3. A páholy munka

A páholy bizottságokat⁸² működtetett, ezek sokrétű kulturális és szociális tevékenységet fejtettek ki:

- Irodalmi bizottság
- Állandó páholyházi bizottság
- Népkönyvtári bizottság
- Kincstári és jótékonyági bizottság

A páholy külön házirendje értelmében a főmester, szónok és a kincstáros minden bizottságnak hivatalból tagja volt.

A páholy anyagi alapjának a megteremtése, a jótékonykodáshoz szükséges anyagi fedezet előteremtése a kincstári bizottság feladata volt. Tagjai az iparban, a kereskedelemben és a pénzügyi szférában dolgozó páholytagok voltak, akik gondoskodtak a páholyvagyon jó befektetéséről, kamatozásáról.⁸³

⁷⁸ A nagykanizsai Munka páholy, 170. Jkv. 1901. február 23.

⁷⁹ A nagykanizsai Munka páholy: 181. Jkv. 1902. január 19.

⁸⁰ Uo. 79: 174. Jkv. 1903. február 1.

⁸¹ Uo. 79.: 205. I. f.m. Választás 1904. február 28.

⁸² Uo. 79. Jkv. 1901. február 23.

⁸³ Stern Sándor téglagyáros és földbirtokos, aki az 1917-es nagykanizsai virilista jegyzékben a 14. helyen szerepelt. A nagykanizsai Munka páholy alapító tagja, egyben a Gyáriparosok Országos Szövetsége Zala megyei fiókjának alelnöke is volt.

Az Irodalmi bizottság⁸⁴ feladatának tekintette, hogy „a szabadkőművességet a velünk közvetlenül érintkező társadalom a lényegnek, a valónak minden tekintetben megfelelően megismerje.”⁸⁵

Így a páholy lehetőséget teremtett irodalmi tevékenységet folytató tagjai számára írásaik felolvasására, sőt segítette a műveik kinyomtatását is.

A legtermékenyebb szerzőnek Halis István bizonyult, aki egy készülő regényének az *Eltűnt régiségek* című fejezetét olvasta fel. Máskor több rövidebb lélegzetű munkával – *Mi volt a régi magyarok Isten neve*, *Zalaegerszegi hóhérverseney*, *A kétszáz év előtti krutziánusokról és bűbájosokról* -, ismertette meg hallgatóit.

A páholy rendszeres kapcsolatot tartott a testvérpáholyokkal, felolvasták az ott folyó munkáról a beszámolókat. Halis Istvánt bízták meg, hogy ismertesse és mondjon véleményt – a szolnoki páholy tíz éves történetét feldolgozó -, az *Alföld* című munkájáról⁸⁶. Ezen a páholyülésen hívta fel a figyelmet Halis István arra, hogy szerezzé be a nagykanizsai páholy a szabadkőműves jelvényekről a külföldön megjelent irodalmat. Egy másik ülésen ismertette a nagyváradi László királyi páholy önképzőkörének programját. Ebben kiemelt helyet kapott a középiskolai ifjúság szabadkőműves szellemben való nevelése és pályaválasztásának irányítása.⁸⁷

A páholy lényeges kérdésnek tekintette a sajtóval való kapcsolattartást. Halis István rendszeresen publikált a helyi (*Zalai Közlöny*, *Zala*)⁸⁸ és országos lapokban, folyóiratokban: *Magyarország*, *Nagyvilág*, *Üstökös*, *Hét*, *Vasárnapi Újság*, *Magyar Hírlap*.

⁸⁴ Elnöke Hoffmann Mór, aki maga is jelentős irodalmi tevékenységet fejtett ki, a bizottság tagja volt Halis István is.

⁸⁵ ZML X. 2. 1894. január 7.

⁸⁶ Nagykanizsai Munkapáholy, 180. jkv. 1902. január 19.

⁸⁷ Uo. 217. Jkv. 1905. április 29.

⁸⁸ *Zalai Közlöny*, Nagykanizsa, 1874. Elődje *Zala-Somogyi Közlöny*, 1862-1873.,

A páholy tagjai fontosnak tartották az ingyenes népkönyvtár felállítását. A kezdeti sikerek után – ekkor még fizetett könyvtáros látta el a teendőket, de a pénzügyi nehézségek hátráltatták a munkáját. 1893-tól már anyagi fedezet sem volt erre, így a páholytagok önkéntesen munkája, és csak szponzorok támogatása révén tudták a népkönyvtár működését biztosítani.

A könyvtár állományáról a páholyjegyzőkönyvek könyvmegrendeléseiből következtethetünk. Egy bizottsági jelentés szerint a könyvtár 750 kötettel rendelkezett és „legfőbb célja, hogy a földműveseket és az iparosokat elvonja a tivornyázástól”.⁸⁹ A páholy tagjai rendszeres ismeretterjesztő előadásokat is tartottak, például a szesztartalmú italok fogyasztásának veszélyeiről.

A könyvek jelentős részét a szabadkőműves irodalom alkotta, melyekhez adományok útján jutottak hozzá.

Fontosnak tartották helyi írók munkáinak a gyűjtését is, akik közülük Hoffmann Mór, Halis István és Szalay Sándor tanító, író munkáit kell kiemelni. Verseskötetei, elbeszélés gyűjteményei és drámái többségükben Nagykanizsán jelentek meg.

A Munka páholy mecénási tevékenységet is folytatott: gyűjtöttek könyvek kiadására és vásárlására. A páholy öt példányt rendelt Halis István: Zalai Krónika köteteiből.

1912-ben irodalmi, jótékony és kulturális célokra alapítványt hoztak létre, amelyre minden évben 250 koronát különítettek el. 1917-ben már kifejezetten művek és kulturális ügyek támogatására létesítettek alapítványt.⁹⁰

A Munka páholy érzékenyen reagált a századfordulós Nagykanizsa felgyorsult ipari és infrastrukturális fejlődését kísérő szociális problémákra. A városi szegények problémáinak a megoldásához is segítséget nyújtott: a szegény

⁸⁹ Kelet, 189. 12. sz. 246. p.

⁹⁰ A nagykanizsai Munka páholy: 181. jkv. 1902. január 19.

gyermekek élelmezéséhez jelentős pénzüsszeggel járultak hozzá. Naponta sok diáknak biztosítottak ingyenes meleg ételt. Népkonyha felállításához pénzt utaltak ki. A páholynak özvegyperselye is volt, ebből segítették az elhunyt páholytagok közvetlen hozzátartozóit. A helybeli gyári és ipari vállalatok és a munkáspénztárak támogatásával anya- és csecsemővédő intézetet és bábaképzőt hoztak létre. Kezdeményezték munkáslakások és a hajléktalanoknak menhelyek építését.

Az anyagi támogatás igazán akkor vált jelentőssé, amikor az első világháború idején, segítséget adtak a hadbavonultak családtagjainak.

A város politikai életének a befolyásolására Vécsey Zsigmond páholytag 1896-os polgármesteri kinevezésekor nyílt volna lehetőség, de erre nem utal adat. A szabadkőműves újságírók cikkei nem tartalmaztak nyílt szabadkőműves propagandát, ugyanis a szabadkőműves alkotmány egyik alapvető pontja volt a politikamentesség. Ezt be is tartották, megegyeztek abba, hogy a város ügyeinek tárgyalásánál csak kulturális és jótékonyági kérdések jöhetnek szóba.

4.4. A páholy feloszlata

A szabadkőművesség tevékenységével kapcsolatban a legtöbb vád az 1919-es eseményekben való részvételük miatt fogalmazódott meg. Ekkor a nagykanizsai ügyészség hat páholytag ellen indított eljárást a Tanácsköztársaságban való részvételük miatt. Működésüket sem 1919. márciusában, sem az 1919. augusztusában hatalomra kerülők nem tolerálták. 1920-ban belügyminiszteri rendelet kimondta a feloszlatusukat.⁹¹

⁹¹ 1920. március 18-án Dömötör Mihály belügyminiszter (bizalmas) rendelete minden szabadkőműves egyesületet feloszlato.

IV. HALIS ISTVÁN, A MÚZEUM ÉS KÖNYVTÁRALAPÍTÓ

A múzeum⁹² létesítésének a gondolata már Babócsay György polgármestersége idején felvetődött. Csírájában, már a század elejétől működik a városban. Alapításának gondolata az 1900-as évek elején merült fel Nagykanizsán. Szükségességét Haller Jenő, Légrád helytörténeti kutatója⁹³ szorgalmazta. Haller, - aki cikket írt Grünhut Alfréd⁹⁴ az értékes gyűjteményéről – javasolta, hogy Kanizsa is alapítson múzeumot Grünhut értékes régiségeiből és kincseiből. A gondolatot előbbre vitte egy sajtóvita. A Zala újságírói támadták azt az elképzelést, hogy a múzeum Zala megyén kívül, Kaposvárott kapjon új épületet. Keszthely, Kaposvár, Sümeg és Veszprém is szóba került, de arra a városra gondoltak, amelyik legelőbb fel tud építeni egy reprezentatív kultúrpalotát az értékes gyűjtemény számára.⁹⁵

Egyidejűleg Wlassics Gyula⁹⁶, a nagykanizsai származású volt vallás- és közoktatásügyi miniszter (1895-1903) is akciót indított egy kanizsai könyvtár és múzeum felállítására. Tárgyalásainak eredményeit helyi sajtóban tette közzé, mely: Nagykanizsai közkönyvtár címen jelent meg. Különös példával kezdi sorait, bemutatja az arab kultúra elsőrendűségének okait, ezt a főiskoláinak és a könyvtárainak köszönhette.

Fontos Wlassics Gyula azon levele is, melyben felhívja Vécsey Zsigmond polgármester figyelmét arra, hogy milyen fontos lenne egy városi közkönyvtár.

„Kedves Barátom! Szíves soraiban értesít a könyvtár ügyben megindított kezdeményező lépésről. Én csaknem türehetetlennek találom, hogy oly intelligens

⁹² A Thúry György Múzeum nevét 1951-ben kapta.

⁹³ Haller Jenő: Légrád története, Eszék, 1912.

⁹⁴ Grünhut Alfréd, gazdag nagykanizsai gabonakereskedő és műgyűjtő felajánlotta Hallernek a Légrád környéki leleteit, azzal a feltétellel, hogy a község házában múzeumot létesít belőle.

⁹⁵ Dr. Kerecsényi Edit: A nagykanizsai Thúry György Múzeum Jubileumi Évkönyve, 1919-1969, Nagykanizsa, 1972.

⁹⁶ Jogász, miniszter. A család 1854-ben költözött Nagykanizsára. Az elemi iskolát és a középiskola alsó osztályait itt végezte. Nagykanizsai Enciklopédia, Lapkiadó Kft. Nagykanizsa, 1999. 360 p.

város, mint Nagykanizsa, közkönyvtár nélkül legyen. Egy város értékének az a fokmérője, mennyit tesz a kultúráért. ... én a legkomolyabban akarok mindent megtenni, hogy az a város, melyhez engem a szülőföld szeretete csatol, - mert hisz ott töltöttem gyermekkorom és ifjúságom egy részét – legalább megtegye az első lépéseket egy nagyobb közkönyvtár létesítése érdekében. Kanizsán nagy volt a pótló, de sok vagyonos ember él, aki hozhatna némi anyagi áldozatot. A kanizsai kereskedő polgártársak között is többen vannak, akiknek jelentős könyvtárak van, tudják mit jelent egy jó könyvekkel, folyóiratokkal ellátott közkönyvtár. A város korábban állított már népkönyvtárat, ilyen nagy városban nélkülözhetetlen a közkönyvtár. Feltételezhető, hogy Kanizsa intelligenciája talán felkarolja ezt az ügyet. „Mindent állami segéllyel tenni nem lehet, de amit lehet azt az államnak is meg kell tennie, mert ott s határszélen nemzeti missiót teljesít minden kulturális intézményt.

Kiváló tisztelettel híve Wlassics. 1912. február 19.”

Ennek a levélnek komoly előzményei is voltak:

- Wlassics, mint az országos múzeumok és könyvtárak elnöke írt Vécsey polgármesternek, melyben bizonyos városi hozzájárulás mellett egy nyilvános közkönyvtár felállítását helyezte kilátásba az állami adományból.
- A polgármester azonnal felelt a levélre, miszerint a város minden telhető megtesz, sőt még Budapestre is utaznának (bármikor) a tárgyalások megkezdésére.

Az ügygel foglalkozott nyomban a tanács és a pénzügyi bizottság, mely az eddigi évi könyvtár költséget 200 K-val felemelni véleményezte, azt be is iktatták az 1912. évi költségvetése és a képviselőtestület szívesen meg is szavazta.⁹⁷ Mihalik József királyi tanácsos táviratban értesítette a polgármestert, hogy (1912. április

27-én) Kanizsára jön azért, hogy a közkönyvtár ügyéről tárgyaljanak. „Meg is érkezett és a kérdés kellőképpen el is intéztetett elvileg.”⁹⁸

Ezek szerint az állam egy gazdagon felszerelt könyvtárat ajándékozna Nagykanizsának. A városnak azonban legalább négy szobából álló alkalmas helyiséget kell e célra rendelkezésre bocsátania, a hiányzó berendezéseket elkészíttetni és könyvtárosról gondoskodni. 1912-ben már a városi közgyűlés is napirendre tűzte a múzeumalapítás ügyét. Erről a következő hír tudósít:

„Október 30-án, szerdán közgyűlése lesz Nagykanizsa r. t. városnak, és több nevezetes határozatra van kilátás.”⁹⁹ ... Érdekes pontja volt a közgyűlésnek a városi múzeum és könyvtár felállítására tett javaslat megvitatása. A városi régiségek, könyvek annyira felszaporodtak, hogy egy külön múzeum és könyvtár felállítása vált szükségessé. A múzeum helyiségéül a városi bérpalotának egyik részét szemelték ki. Mivel ide azonban már a rendőrséget helyezték, más helyiségről kellett gondoskodni. A könyvtár és múzeum élére Halis István városi tanácsost állították.

A városi közgyűlés munkájáról a sajtó tájékoztatta a város lakosságát:

A kisebb ügyek elintézése után,¹⁰⁰ ... a közgyűlés a városi múzeum és könyvtár ügyét tárgyalta.

1913-ban a város háromezer korona államsegélyt kapott, és a városnak is volt a költségvetésében évenként e célra félretett 800 – 1000 koronából némi tőkéje.

A polgármester kinevezte Halis István tanácsost, lelkes helytörténetírót könyvtárosnak, múzeumőrnek, és megbízta a régiségek gyűjtésével és vásárlásával.

⁹⁷ A városi közgyűlés előtt (saját tudósítónktól), Zalai Közlöny 1912. május 2.

⁹⁸ A városi közgyűlés előtt (saját tudósítónktól), Zalai Közlöny 1912. május 2.

⁹⁹ Zalai Közlöny, 1912. október 28. 2. p.

¹⁰⁰ A Városi Kórház 1912. évi zárszámadása és az 1913. évi költségvetése.

Halis hivatali szobája volt a „múzeum”, az összegyűjtött régészeti és egyéb emlékeket itt tartotta. Ekkor a múzeumi anyag magvát a piarista gimnázium régiségtára alkotta. Ezt bővítette Halis István, majd Grünhut Alfréd bankár híres numizmatikai gyűjteménye.

Hamarosan kitört a világháború, s ez nem kedvezett a múzeum alapítás gondolatának. A háború alatt természetesen sok akadálya volt a munka megkezdésének: a Városi Múzeum ügye kátyúba került. A Városi Múzeum, amellyel annak idején sokat és részletesen foglalkoztunk, úgy látszik, kátyúba került, pedig a múzeum és a könyvtár anyaga közkinccs, amelyhez mindenkinek egyforma joga van. Sajnos a város lakossága nem viselte eléggé a szívén ezt az ügyet. Sokan vannak, akiknek nélkülözhető festményeik, szobrai, régiségeik, könyveik átadásával nagyban hozzájárulhatnának a Múzeum és Könyvtár fejlesztéséhez. A város nem rendelkezik elég anyagi erővel ahhoz, hogy ezt a két intézményt jelentőssé képezze.

1919 elején ismét felmerült a gondolat, akkor a polgármester a Városháza II. emeletén jelölt ki a két szobát a múzeum és könyvtár számára.¹⁰¹ Több nagyjelentőségű ügyet tárgyalt a nagykanizsai néptanács, melynek ülését Sneff József népbiztos vezette. Határozatot hoztak a városi múzeum és könyvtár felállításáról, és pedig a Sugár úti gimnáziumban, s annak igazgatói teendőit Halis István nyugalmazott tanácsnokra bízta. Csak 1923-ban rendeztek be négy szobát a múzeum és könyvtár számára.

Halis István 1925-ig vezette a múzeumot, de még nyugdíjasként is lelkesen gyűjtötte a helytörténeti emlékeket, halála (1927) után utóda Sótornyai István kegyesrendi tanár lett.

2001. augusztus 20-án új könyvtárat avattak, melyet Halis István Városi Könyvtárnak neveztek el.

V. ÍRÁSOK HALIS ISTVÁN RÓL

Kortársak írásai

- Halis István népszerű ember volt, a város több egyesületében aktívan működött közre. A Polgári Egyesület¹⁰² vigadalomrendező bizottságának beválasztott tagjai között is ott találjuk. Az egyesületi bálók szervezői Halis Pistaként emlegetik, mert nagyon népszerű ember volt.

- „Megyénket az egész országban úgy emlegetik, mint az írók és költők hazáját. Zrínyi Miklós, Kisfaludy Sándor, Deák Ferenc, ők az un. Sasok, majd azok jönnek, akiknek szintén már jól kinőtt az 'írói tolla' közöttük találjuk Halis István nevét is.

- Vécsey Zsigmond polgármestersége idején, Sabján Gyula dr. főjegyző és Halis István v. tanácsos nagy buzgalommal akarták megalapítani a kanizsai történelmi múzeumot, ennek anyaga már gyorsan gyarapodott, csak helység nem volt még. Nagykanizsán sokaknak birtokában értékes történelmi, irodalmi művek, képek, pénzek, eszközök, fegyverek, etnográfiai vonatkozású munkák vannak. Sok rejtett érték kerülne napfényre, ajándékozás és vétel útján gazdagítaná a leendő múzeumot. Megkérdezték erről Halis István tanácsos úr véleményét ismertesse azt a Zalai Közlöny hasábjain.

Világosan kitűnik, hogy a tanácsos hozzáértését elismerték. Tisztelték a városért végzett önzetlen munkájáért, hallgattak tanácsaira, és a sajtó, hangot is kívánt adni Halis István véleményének.

- Az Irodalmi és Művészeti Körben is szívesen tartott felolvasást. A terem ilyenkor zsúfolásig megtelt érdeklődőkkel. Sokszor csaknem két órán át mutatott be részleteket Nagykanizsa történetéből. Nagy ügyszeretettel beszélt Huszti

¹⁰¹ Zala, 46. (1919.) március 9.

¹⁰² 1835-ben létrehozott helyi kulturális szervezet.

Györgyről¹⁰³, Babocsay Józsefről¹⁰⁴, aki még Kanizsa város történetével is foglalkozott. Személyüket érdekesen jellemezte Halis István tanácsos felolvasásában: „... előadása után szinte más szemmel nézzük a város tereit, és utcáit, amelyeken járva minduntalan élénk ötlük a múlt hagyománya, története, szokása, a népről oly kedves közvetlenséggel beszélt, s reméljük, hogy nem utoljára.”¹⁰⁵

Halis István érdekesítően, biztos tudással, határozottan vezette végig a hallgatóságát Nagykanizsa történetének számos epizódján. Olyan ember, aki a város múltjának minden részletét ismeri, topográfiai adatai pontosak.

- Dr. Sabján Gyula polgármester ünneplése.

A cikk szerzője anonim. Sajnos. Pedig érdemes lett volna a nevét megtudni. Ragyogóan mutatja be az est két szónokának jellemét köszöntő beszédük alapján. Ezek érzékeltetik az est hangulatát, az ünneplő vendégsereg viselkedését.

Mindenki a helyén volt, amikor dr. Sabján Gyula a terembe lépett. Üdvözlő szavai után harsány éljen fogadta a város polgármesterét. Mindenki helyet foglalt, megkezdődik a gyomrok csatája. A fogások között köszöntők hangzottak fel, pincérek hada szaladgált az újabb étkekkel, a karzaton szólt a zene. Ekkor lépett elő az ünnepi szónok „magasztos hivatása fenséges szavakra inspirálja. Szónoki lendülettel, fenséges szavakkal, poetikus tartalommal teszi beszédét az ünnep értékes kincsévé ... Beszédje végén viharszerűen tör fel háromszáz ajak – éljen kiáltása, amelynek erejében egy nagy város tiszteletének hódolata rezgett.”¹⁰⁶

A hajbókolás és a harsány éljenzés levezetésére a következő köszöntő vállalkozik. Bátor ember Halis István tanácsos, a harmadik szónok, aki a

¹⁰³ Katona tisztviselő, útleíró. Többen azt állították – tévesen -, hogy 1532-ben Kanizsa várkapitánya volt. E hiedelem lapján ma is tér viseli nevét. Kanizsai Enciklopédia, B. Z. Lapkiadó Kft. Nagykanizsa, 1999. 129. p.

¹⁰⁴ 1. Halis István: Krónika a Babóchay családról, Nagykanizsa, 1923.; 2. Orvos, 1792-től haláláig Nagykanizsa tiszti főorvosa (1760-1838); Kanizsai Enciklopédia, Nagykanizsa, 1999. 23. p.

¹⁰⁵ 1913. november 24.

¹⁰⁶ Részlet dr. Bródy Tivadar ügyvéd köszöntőjéből.

polgármestert a város tisztviselőinek a nevében üdvözl. Nyugodt, tartalmas szép beszédet mondott, melynek tárgya érdekes és változatos tartalmával is hatott. Halis tanácsos történet író- és archeológus lelkére vall mindez. A tudósító döbbenetben állapítja meg: „Mi is csaknem úgy jártunk, mint a falusi emberek, a kik saját gyertyatartóiknak értékét máshol tanulták megbecsülni.”¹⁰⁷ A köszöntők tovább folytak, s közben – Sárközi bandája húzta a talpalávalót - ... a tényérok és evőeszközök csörögtek. A szombati bankett jól sikerült. Sajnos dr. Sabján Gyula polgármester városfejlesztő programját az első világháború félbeszakította.

- N. Szabó Gyula ír a legmelegebb hangon Nagykanizsa fiáról.

„... találkoztam vele valami hatszor. Örült, amikor mentem, mert szeretett. Mondta is. Szerettem volna ennek a lelkes és dolgos nagy 'vidéki' munkásnak megcsókolni a kezét. S most hogy nem kísérhetem el utolsó útjára a 'drága kanizsai földbe' elszorul a szívem. Látom szobáját, ahol kincseit őrizte, látom erősen megrokkant alakját, sárga arcát és szeretném, ha sírni tudnék. De, kedves Pista bátyám, ha nekem valakim meghal – nem tudok könnyezni, csak feketék a nappalaim és elmaradnak a pihenést ajándékozó éjszakáim.”

Több beszélgetésből idéz a szerző (következő részlet halála előtti hónapból való): „'-Apám kanizsai birtokos volt és az is szerette ezt a várost. Anyám, Andri Julianna néha falura kívánczolt, de ezután mégis csak itt temettük el szegényt.”¹⁰⁸

Elhallgatott. Nézett maga elé. Sápadtában, mint szokott. Megszólalt végre alig hallhatván: 'Nemsokára és is ... Nem is baj. Pedig volnának terveim ... az a baj, nem tudok írni. Rossz a kezem, hamar elfárad.' Azután panaszkodott ... Később a múltból beszélgettünk. Elmondta, hol volt a kanizsai vár. A sápadt

¹⁰⁷ Zalai Közlöny, 1913. december 1. 1-3. p.

¹⁰⁸ N. Szabó Gyula: Nagykanizsa fiáról, Zalai Közlöny, 1927. február 27. 2. p.

ember nekitüzesedett: '-Azért esett el ...' Úgy éreztem, restellte, hogy az ő drága Kanizsa várát elfoglalta a török.”¹⁰⁹

- Villányi Henrik emlékbeszédében tisztelettel szól Halis Istvánról, kiemeli: „Írántunk érzett szeretetéért hálás lehet neki Nagykanizsa város közönsége.”¹¹⁰

- Nagykanizsa r. t. város tanácsa: Gyászjelentés, 1927. február 24. a következő gyászjelentést tette közzé:

„Az elhunyt puritán egyéniségével, kollegiális magatartásával, évtizedes szorgalmas munkájával és jelentős írói működésével nemcsak hivataltársai, de az egész város közönségének tiszteletét és szeretetét vívta ki magának.”

¹⁰⁹ Uo. 108.

¹¹⁰ Villányi Henrik: Halis István. Zalai Közlöny, 1927. február 24. 2-3. p.

VI. ÉRTÉKELÉS

Halis István sokoldalú ember, sokszínű egyéniség volt. Dolgozatomban szerteágazó tevékenységének csak egy kis részét tudtam bemutatni. Kiemeltem történeti és helytörténeti munkáit, ezek az ismertebbek. Itt sem tudtam a teljességre törekedni, mert írásaiban szinte Nagykanizsa város egész történetét felölelni. Ezért csak arra szorítkoztam, amelyek segítségével be tudtam mutatni, hogyan végezte hivatali munkáját, mivel töltötte szabadidejét, szabadságát, mi volt a kedvenc elfoglaltsága.

Minden írásából kicseng mérhetetlen szeretete szülővárosa és annak polgárai iránt. Ez az oka, hogy szebbnek látja városát, mint amilyen a valóságban, mint ahogy más írásokból kitűnik.¹¹¹ Bemutatja az egykorú városi közállapotokat, családi-, helyi szokásokat. Mindezt olyan elevenen teszi, hogy az olvasó figyelmét mindvégig leköti.

Szépíró tevékenysége kevésbé ismert.¹¹² Regényeinek, elbeszéléseinek ihletője a zalai táj, Kanizsa és az itt élő emberek. Ha közöl, felsorol, azt pontos, kronologikus sorrendben teszi. Ha regényt ír, vagy színdarabot, akkor szerző fantáziája megmozdul, kiszínezi az eseményeket. A derű, a természet szeretete minden művén átizzik. Az így felidézett történeteket élénken és koronként egészséges humorba csapongó ötleteivel, eredeti és korfestő tájszavakkal adja elő.¹¹³ Ezek a valós és a képzelet világából vett dolgok kötik le az olvasó figyelmét, de következtetni engednek a kor sok tekintetben szomorú társadalmi viszonyaira is.

¹¹¹ Vö. Írások a városról, L. III. 1.

¹¹² Karbunkulus, Hajnal van

¹¹³ Két cigánycsaládról ír, akik nyaranként a Békástói erdőben sátoroztak az Ezeréves fa közelében. Számuk „folyton apadott vagy növekedett aszerint, amint az országos csavargások alkalmával néhányat agyonverték közülök, vagy pedig beolvadt a családba a kergetett idegen cigányok valamelyike. Egy kicsit kolompár, meg kovács is volt mindegyik család feje. A hatalmas tölgy alatt kalapálták a rézüstöt, és szaporították a rajkósereget.... s majd későbbi kor embere nem tudja megmagyarázni a különös dolgot, hogy miért van

Még érdekesebbek a korból vett nemzeti költészet egyes idézetei, a lelkesítő dalok. Sokrétű egyéniségre vall, hogy gyűjtötte és lejegyezte a helyi babonásokat¹¹⁴, katonadalokat és népdalok szövegét.¹¹⁵ Erős történelmi érzésről, írói képességről és Nagykanizsa város történetének alapos ismeretéről tesz bizonyosságot.

Szeretettel ír a kanizsai emberekről, Bátorfi Lajosról¹¹⁶, (aki a város szellemi életének három évtizeden át talán az egyik legjelentősebb szereplője), és Tuboly Viktorról¹¹⁷. Velük foglalkozik nagy jóindulattal tárcáiban. Minden sora a kanizsai föld, a kanizsai ember fölmagasztalása volt. Az ő emberei élnek még ma is, csak más környezetben. Őket spekulációval megteremteni nem lehet, csak tapasztalni, észrevenni és reprodukálni lehet, és ő ezt tette, művészién.

Halis István rekonstruálja Nagykanizsa város gondolkodásmódját, életfelfogását, kultúráját, az akkori élet lüktetését.¹¹⁸ A várost kelti újra életre, a város fejlődését világítja meg, a város szellemében gondolkodik, érez, és szomorkodik.

Tisztelték, mindenütt köszöntötték. Ha híres emberek jöttek Kanizsára, őt mindig meglátogatták. Tudósok, kutatók, jelentős egyházi személyek barátságát bírta. Szolidan élt, mégis Kanizsa minden polgára megbecsülésnek vélte társaságát. Ő volt az elsüllyedt, eltemetett Kanizsa vár megelevenedett bástyája. Szót értett az egyszerű emberekkel is, róla mindenki tudta, hogy ő az, aki fizetség ellenében átveszi az építkezéseknél felszínre került régiségeket.

Kanizsán minden cigánygyerek születési helye gyanánt a Békástó beírva” Zalai Krónika, Nagykanizsa, 1915-17.327-328. p.

¹¹⁴ mikor pálcával vizet kerestek a báméskodó tömeg szeme láttára

¹¹⁵ Ezek közül még ma is több él az idősebb emberek ajkán.

¹¹⁶ 1835-1896. újságíró, író, helytörténész. 1872-től szerkesztője a Nagykanizsán kiadott Zala-Somogyi Közlönynek, Kanizsai Enciklopédia, (B.Z. Lapkiadó Kft.) Nagykanizsa, 1999. 29. p.

¹¹⁷ Költői ambíciói voltak.

¹¹⁸ Babócsay György polgármester amilyen takarékosan kezelte a város vagyont, olyan bőkezűen nyúlt a saját zsebébe. Minden évben szüretet rendezett, ahol város minden alkalmazottja megjelent. Máskor a gyümölcskertbe vitte vendégeit. A multság néha olyan jól sikerült, hogy „az ivásban edzett jóbarátok ismételve bemutatkoztak egymásnak: „In: Nagykanizsa, 1923. 63. p.

Felmerül a kérdés: miért nem írta meg Kanizsa történetét, amikor minden képessége megadatott hozzá. A rendelkezésére álló anyagból, a kopott pergamenekből és személyes emlékeiből csak itt-ott hozott nyilvánosságra egy-egy érdekes és tanulságos történetet. Lemondott szép terveiről? Nem. A választ megadják Halis István őszinte szavai:

„A kutatáshoz kétféle szükséges: idő és pénz. Én pedig nem rendelkezem egyikkel sem. Húsz év óta sokat gyűjtöttem össze, de nem eleget. Tegyük föl mégis, hogy megírtam Kanizsa történetét. Mi lesz akkor? A munka nyomtatási költsége kitesz 5-6 ezer forintot. Akadna-e ember, aki hajlandóságot érezne magában a költségeket fedezni? A városnak ilyenre pénze nincs; mert ha lenne, akkor már régen megíratta volna monográfiáját.”¹¹⁹

Élete összegzésében is fájdalmasan említette: Szerettem volna megírni Nagykanizsa történetét. Sajnos csak álom maradt. És mikor arra gondolok, hogy ezt nem tudtam megcsinálni úgy, ahogy elgondoltam – igen koldusnak érzem magamat.

A másik nagy álma, amiért évtizedekig küzdött, a történelmi múzeum is megvalósulatlan maradt, s ez is nagyon elszomorította: „Úgy érzem, nem csináltam semmit.”¹²⁰

Nőtlen ember lévén nagy szeretettel és törődéssel vette körül rokonságát, számos unokahúgát, öccsét. Gondot fordított taníttatásukra is. Sikereket – a tanulás terén – főleg a lány rokonoknál ért el, közülük közben többen pedagógusok lettek.¹²¹

Halis István városunk egyik legkedveltebb és legkulturáltabb polgára volt. Alakját így állítja elénk a kortárs dr. Arató Jenő ügyvéd „Kanizsai emlékek” című

¹¹⁹ Zalai Közlöny, 1901. április. Tárcza, Halis István: Haszontalan gondolatok, Kanizsai Forduló, 2001. április 27-28. Összeállította: Czupi Gyula, 1. p. Száz éve írták, 8. p.: Tömeges gólyalábon járás az Erzsébet téren.

¹²⁰ N. Szabó Gyula: Nagykanizsa fia, Zalai Közlöny, 1727. február 27. 2. p.

jegyzeteiben: „... és előttünk megy el rendes napi sétájára ki, a vasúti töltés mellé a nagybajuszú, szelíd mosolyú pápaszemes Halis István árvaszéki ülnök, szintén agglegény, kinek életét a város kutatásának története tölti be...”¹²²

Nagykanizsa fia volt. Hűséges, szerelmes gyermeke. Szerette ezt a nagymúltú várost egész szívével. Neki szentelte minden szabad percét. Kutatott és írt. A poros aktákról, régi sárga, alig olvasható írásokról, - mikor a port leverte, lefújta – még ekkor is arra gondolt: Kanizsa por ez is. Hallgatta a régi öregeket, kereste a történelmi munkákat. Amit Kanizsán hallott, vagy olvasott, feljegyezte.

Megöregedve, betegen zsörtölődővé vált. Nem volt megelégedve senkivel, semmivel. Kritizált mindent és mindenkit: „Mindent rosszul csinálnak. Nem szép a színház. Milyen színház ez? Sohasem lépem át a küszöbét.”¹²³

Szegény pedig átlépte volna, azt is megszerette volna, hisz az is kanizsai.

Életét teljesen a közéletnek, megyéjének, városának, a helybéli emlékek feljegyzésének, a kutatásnak, és írásnak szentelte. Nyugdíjazása után mindvégig szinte halála napjáig dolgozott. Haláláról a városi tanács gyászjelentést adott ki. Rokonai is megemlékeztek róla:

„Áldásos munkáját és jóságát 72 évvel jutalmazta az isteni gondviselés.”¹²⁴

Unokahúgai sírkövet készítettek sírja fölé: Nagykanizsa, Köztemető, 19/I./2.

Halis István joggal vallhatta, hogy a hangyák is tudnak csodálatos várakat építeni. Munkásságát legszebben N. Szabó Gyula nekrológiájának záró soraival foglalhatjuk össze:

„Pista bátyám, neked csak a szorgalmad volt hangya, mert te voltál eddig Nagykanizsa város legnagyobb regőse, krónikása, régésze, jellemezője. És

¹²¹ Névjegykártyáját több alkalommal azzal a megbízással adta serdülő unokahúgának, hogy arany ékszer vásároljon saját részére a város kiváló ékszerésznél, a Kugler fivérekénél. Dárdai Zsigmondné sz. Metz Erzsébet szóbeli közlése.

¹²² Arató Jenő: Kanizsai emlékek 10. Thury György Múzeum. Nagykanizsa

¹²³ N. Szabó Gyula: Nagykanizsa fia, Zalai Közlöny, 1927. február 27. 2. p.

¹²⁴ Gyászjelentés az összes rokonság nevében. Zalai Közlöny, Nagykanizsa, 1927. február 30.

boldogan, megnyugodtan aludhatsz, mert szeretted városod, adósod.
Tartozásod letörleszteni sohasem tudja, mert munkád nélkül nem volna
Kanizsádnak múltja.”¹²⁵

¹²⁵ N. Szabó Gyula: Nagykanizsa fiáról, Zalai Közlöny, 1927. február 27. 2. p.

VII. MELLÉKLET

1. Halis István műveinek jegyzéke

- A FERENC-REND KANIZSAI ZÁRDÁJA, Tanulmány Kanizsa történetéből, Nagykanizsa, 1899. 76 p.
- AZ ŐSMAGYAROK NYOMAI. Történetünk néhány rejtélyének magyarázata, Fischel Fülöp nyomása, Nagykanizsa, 1902., 67 p.
- Dalmáciában. Adatok az ötvenes évek történetéhez. h.n., é.n.
- ELLENSÉG KEZÉBEN, Történeti vígjáték négy szakaszban (színmű). Nagykanizsa, Guttenberg Nyomda, 1913.
- HAJNAL VAN. Elbeszélések. Nagykanizsa, Fischel Fülöp Könyvnyomdája, 1902., 200 p.
- KARBUNKULUS, Regény két kötetben, Nagykanizsa, 1913. I. 200 p., II. 213 p.
- Kétszáz év előtti ARANYKERESZTESEK ÉS BOSZORKÁNYOK regény egy kötetben, h.n., é.n.
- KRÓNKA A BABÓCSAY CSALÁDRÓL, Nagykanizsa, Nagykanizsa Nyomda és Lapkiadó Vállalat nyomása, 1923., 84 p.
- SZÍNES MOZAIK Nagykanizsa történetéből, Nagykanizsa, Ifj. Wajdits József Könyvnyomdája, 1893, 140 P.
- ZALAI KRÓNKA, szerkesztő: Halis István, I-V. füzet, Nagykanizsa, Zala Nyomda Részvénytársaság, 1915-1917., 416 P.
- ZALAVÁRMEGYEI ÉVKÖNYV A MILLENNIUMRA, Szerkesztették: Halis István és Hoffmann Mór, Nagykanizsa, Ifj. Wajdits József Könyvnyomdája, 1896., 331 p.; Halis István is közreműködött szerzőként.

2. Halis István publikációi a Zalai Közlönyben

- A hosszú élet példái, Tárca, 1918. október 12. 1-2. p.
- Ellenség kezében II., Tárca, 1912. december 16. 1-2. p.
- Hajnal van! Elbeszélések. 1902. április 12. 1. p.
- Huszonöt év után. Emlékezés I., Tárca, 1900. szeptember 8. 1. p.
- Huszonöt év után. Emlékezés II., Tárca, 1900. szeptember 15. 1-2. p.
- Komoly események bolondul csinálva I., Eredeti elbeszélés, Nagy-Kanizsa város levelestárában levő okmányokból, Tárca, 1889. február 23.
- Komoly események bolondul csinálva II. (folytatás), Tárca, 1889. március 2. 1. p.
- Komoly események bolondul csinálva III. (folytatás), Tárca, 1889. március 9. 1. p.
- Könyvismertetés: „Színes mozaik”, Nagy-Kanizsa város történetéből, 1893. december 16.
- Könyv-reliqua, (n.n.) 1912. április 22. 1-2. p.
- Köszöntekek Vidos Jóska, Tárca, 1901. március 30. 1. p.
- Különös történet. A Zalai Közlöny számára, 1906. december 8. 1-4. p.
- Megemlékezés Pfaff Józsefről, Tárca, 1892. március 12.
- Mulatságos története Kanizsáról: III. Egy fogadás. Tárca, 1889. október 12. 1.p.
- Mulatságos történetek Kanizsáról: I. Ő az! II. A sáska., Tárca, 1889. október 5. 1. p
- Schmidt Károly (egy bolondos tanító), Tárca, 1901. szeptember 21. 1-2. p.
- Turjány, Hírek, 1906. március 31. 4. p.
- Varga István, Tárca, 1901. május 19. 1. p.

Gyermekek

- 1834.12.23. Ferenc (+ 1835.01.08.)
- 1836.09.10. Rozália (+ 1859) férjezett: Leposa István
- 1838.12.21. Anna
- 1840.10.19. Katalin (+ 1916 férjezett:
1. oo Gerócs Ferenc (1833.10.11. – 1871.01.04.)
2. oo Szabó Ferenc (1846 – 1889.01.27.) gyermek nincs
- 1842.09.21. Júlia (+ 1867) férjezett: Marits János
- 1844.10.10. Veronika
- 1847.04.11. Trézsi (+ 1848.07.03.)
- 1853.07.05. Teréz (+ 1874) férjezett: Sipos György
- 1855.08.21. István (+ 1927. február 23.)**
- 1858.11.19. György (+ 1859.03.01.)

5. Könyvek Kanizsa történetéről

- Horváth Gyula: Nagykanizsa város története, Nagykanizsa, 1861.
- Kanizsai Enciklopédia, B. Z. Lapkiadó Kft. 1999. Felelős szerkesztő: Rikli Ferenc
- Nagy Imre: Zalavármegye története 1-2. k. Szerkesztette: Véghely Dezső és Nagy Gyula. Budapest, Franklin, 1886-90.

6. Írások a Zalai Közlönyben Halis Istvánról

- A fejlődő Kanizsa, (s.t.) 1905. 44. évfolyam 52. szám, 2. p.
- A Petőfi útról, (n.n.) Hírek, 1906. szeptember 22. 4. p.
- A város közgyűlése előtt, (s.t.) 1912. október 28. 2. p.
- Aszfaltjárda, (s.t.) 1901. augusztus 24. 1. p.

- Az állandó színház kérdése. (s.t.) 1911. november 9. 1. p.
- B.R.: A magyar kultúra kanizsai temploma, 1927. március 13.
- B.R.: Készen áll Nagykanizsa színháza, 1927. március 13. 3. p.
- Baross László: Városi közigazgatás, 1905, 1. p.
- Ceci: Városfejlődés és gyáripár, 1905, 1. p.
- Dr. Sabján Gyula polgármester ünneplése, 1913. december 1. 1-2. p.
- Egy kanizsai ügyvéd: Rendőri mizériák orvoslása, 1905. 44. évfolyam 31. szám, 1. p.
- Egy régi virilista: Közhangulat a városatyákról, 1906. január 13. 1. p.
- Egyesüljünk (a.n.) 1901. március 2. 1-2. p.
- F: Los von-Kanizsa, 1901. május 19. 1. p.
- F: Szezonképek, 1901. szeptember 7. 2. p.
- Gyászjelentés (család részéről) 1927. február 25. 6. p.
- Gyászjelentés (város részéről) 1927. február 24. 6. p.
- Helytelen városi politika I., (s.t.) 1912. október 31. 1-2. p.
- Helytelen városi politika II., (s.t.) 1912. november 4. 1-2. p.
- Í. r.: A mi piacunk, Közönség és rendőrség, A választás napja, 1901. október 5. 2. p.
- Kálmán Pál: Nagykanizsa jövője, 1906. december 8. 1-2. p.
- Kegyelemdöfés, 1907. április 13. 1. p.
- Köszönetnyilvánítás (család részéről) 1927. február 27. 5. p.
- KY: Nagykanizsa jövő látképe, 1912. január 22. 1. p.
- Mi kellene nekünk? (saját tudósítónktól) 1901. augusztus 24. 1. p.
- N. Szabó Gyula: Nagykanizsa fiáról, 1927. február 27. 2. p.
- N.S.: Az ősmagyarok nyomai, Irodalom, 1902. december 13.
- Nagykanizsa törvényhatóság, (s.t.) 1907. március 2. 1-2. p.
- Önálló törvényhatóság nagy nagyközség II. (s.t.) 1907. április 13. 1. p.

- Önálló törvényhatóság vagy nagyközség I. (s.t.) 1907. március 23. 1. p.
- Tárna: A Sétatér oszlopai, Hírek, 1906. június 30. 4. p.
- Tárna: Legyen virágzó a város, Hírek, 1906. szeptember 22. 2-3. p.
- Törvényhatóság, 1907. április 13. 2. p.
- Új egyesület Nagykanizsán, (s.t.) 1907. március 23. 1-2. p.
- Városi közgyűlés (tudósítás a városi közgyűlésről), (s.t.) 1912. október 31. 2. p.
- Városi tisztviselők bajai, (s.t.) 1901. szeptember 7. 2. p.
- Vécsey Zsigmond polgármester nyilatkozataiból: Nagykanizsa jövője, 1906. december 15. 1-2. p.
- Villányi Henrik: Halis István, 1927. február 24. 2-3. p.
- Vlassics Gyula levele: Nagykanizsa Közkönyvtár, 1912. május 2. 1-2. p.

7. *Műveit forrásként használók:*

- Barbarits Lajos: Nagykanizsa. Magyar Városok Monográfiája, Budapest, 1929.
- Dr. Rózsa Miklós: A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége a vár lebomlását követő év végéig (1690-1703). Nagykanizsai Honismereti Füzetek, 21. Nagykanizsa, 1999.
- Dr. Kerecsényi Edit: A nagykanizsai Thúry György Múzeum Jubileumi Évkönyve, 1919-1969, Nagykanizsa, 1972.
- Dr. Kerecsényi Edit: A nagykanizsai kórház története. A Zala megyei Tanács II. sz. Kórház – Rendelőintézetének Évkönyve. Nagykanizsa, 1974.
- Németh József: Zalai városok szellemi kisugárzó hatása a 19. század végén, Zalai Múzeum 7., Zalaegerszeg, 1997.
- Németh László: A nagykanizsai Munka szabadkőműves-páholy története 1890-1920. Zalai Gyűjtemény 42. Zalai Történeti Tanulmányok, Zalaegerszeg, 1997.